

Vodič za korisnike ECTS-a

Vodič za korisnike ECTS-a

Naslov izvornika:

ECTS Users' Guide

Nakladnici:

Europska komisija

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

Prijevod:

Barbi Svetec

Redaktura:

Jure Biloglav, Josipa Češnovar, Elisabetta Fortunato, Sanja Suto

Korektura:

Jelena Petrović

Dizajn:

© Europska unija

Grafička priprema i tisak:

Intergrafika TTŽ d.o.o.

Naklada:

1000 primjeraka

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta:

ISBN 978-953-6569-99-1 (print)

ISBN 978-953-8103-00-1 (PDF)

Zagreb, 2015.

© Europska unija, 2015.

Ova publikacija izrađena je uz financijsku pomoć Europske komisije. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledište Europske komisije.

U slučaju nepodudarnosti između prijevoda i izvornog teksta na engleskom jeziku prednost ima izvorni tekst.

A low-angle shot of several black graduation caps with white tassels falling through the air against a clear blue sky. The caps are scattered across the frame, with some in the foreground and others further back, creating a sense of motion and celebration.

Vodič za korisnike ECTS-a 2015.

Sadržaj

Uvod	6
Poglavlje 1. Ključne značajke ECTS-a	10
Poglavlje 2. ECTS i Europski prostor visokog obrazovanja (EHEA)	14
Poglavlje 3. ECTS za izradu, izvođenje i praćenje programa	18
3.1. Kontekst programa	19
3.2. Profil programa	21
3.3. Ishodi učenja na razini programa	23
3.4. Struktura programa i određivanje bodova	24
3.5. Učenje, poučavanje i vrednovanje	26
3.6. Praćenje određivanja bodova	28
Poglavlje 4. ECTS za mobilnost i priznavanje bodova	30
4.1. Mobilnost koja omogućava stjecanje kvalifikacije u inozemstvu (eng. <i>degree mobility</i>)	30
4.2. Mobilnost koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu (eng. <i>credit mobility</i>)	34
4.2.1. Razdoblje prije mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu	35
4.2.2. Razdoblje nakon mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu	36
4.2.3. Pravila i propisi visokih učilišta	37
4.3. Raspodjela ocjena	39
4.4. Konverzija ocjena	41

Poglavlje 5. ECTS i cjeloživotno učenje	44
5.1. Cjeloživotno učenje – otvorene mogućnosti za učenje	44
5.2. Priznavanje prethodnog učenja i iskustva	46
Poglavlje 6. ECTS i osiguravanje kvalitete	50
Poglavlje 7. ECTS i ključni dokumenti	54
7.1. Katalog kolegija (eng. <i>Course Catalogue</i>)	54
7.2. ECTS i ključni dokumenti za mobilnost koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu	57
7.2.1. Ugovor o učenju (eng. <i>Learning Agreement for credit mobility for studies</i>)	58
7.2.2. Ugovor o stručnoj praksi (eng. <i>Learning Agreement for work placements</i>)	58
7.3. Prijepis ocjena (eng. <i>Transcript of Records</i>)	60
7.4. Potvrda o obavljenoj stručnoj praksi (eng. <i>Work Placement Certificate</i>)	61
Zahvale	64
Dodatak 1. Pojmovnik	66
Dodatak 2. Primjeri: konverzija ocjena	80
Dodatak 3. Preporučena literatura	84
Dodatak 4. Primjeri: profili programa	92
Dodatak 5. Primjeri: ishodi učenja	104

Uvod

Europski sustav prijenosa i prikupljanja bodova (eng. *European Credit Transfer and Accumulation System* – ECTS) alat je Europskog prostora visokog obrazovanja (eng. *European Higher Education Area* – EHEA) kojemu je cilj učiniti studije i kolegije što transparentnijima i na taj način pridonijeti unapređenju kvalitete visokog obrazovanja.

ECTS je utemeljen 1989. godine u okviru programa Erasmus kao način prenošenja bodova koje su studenti stekli tijekom studiranja u inozemstvu u bodove koji se, po njihovu povratku na studij na matično visoko učilište, priznaju u procesu stjecanja kvalifikacije. Tijekom godina koje su uslijedile sustav se počeo upotrebljavati ne samo za prenošenje bodova na temelju radnog

opterećenja i stečenih ishoda učenja, već i za prikupljanje bodova u okviru studijskih programa. ECTS pomaže pri izradi, opisivanju i izvođenju programa, omogućava integriranje različitih vrsta učenja u perspektivu cjeloživotnog učenja i olakšava mobilnost studenata čineći proces priznavanja kvalifikacija i razdoblja studiranja jednostavnijim. Moguće ga je primijeniti na sve programe,

bez obzira na način izvođenja (u učionici, kroz rad, na daljinu) ili status studenata (redoviti, izvanredni), i na sve kontekste učenja (formalno, neformalno i informalno).

Vodič za korisnike ECTS-a sadrži smjernice za primjenu ECTS-a, kao i poveznice na korisne dokumente. U skladu sa zahtjevom ministara nadležnih za visoko obrazovanje u državama sudionicama Bolonjskog procesa iz Bukurešta (Priopćenje iz Bukurešta, 2012.), Vodič za korisnike ECTS-a iz 2009. godine revidiran je kako bi se potaknula „smisljena primjena ishoda učenja” u Europskom prostoru visokog obrazovanja. Vodič je u skladu s ciljem ministara da se „visoka učilišta pozovu na daljnje povezivanje studijskih bodova i s ishodima učenja i s radnim opterećenjem studenata te da se procjena ostvarenja ishoda učenja uključi u postupke vrednovanja”. Ova, revidirana verzija utemeljena je na poslu obavljenome proteklih godina, kako u okviru Bolonjskog procesa tako i u pojedinačnim državama, s ciljem da se akademskoj zajednici i drugim dionicima u visokom obrazovanju pomogne pri kretanju u smjeru promjena koje potiče Bolonjski proces.

Revidirani Vodič uzima u obzir nedavna zbivanja u okviru Bolonjskog procesa, kao što su uspostava Europskog prostora visokog obrazovanja, jačanje cjeloživotnog učenja, prijelaz s visokog obrazovanja usmjerenoga na nastavnika na visoko obrazovanje

usmjereno na studenta, rastuća primjena ishoda učenja te razvoj novih oblika učenja i poučavanja. Vodič posebnu pozornost posvećuje izradi i izvođenju programa, a temelji se na iskustvima visokih učilišta u upotrebi kvalifikacijskih okvira i primjeni načela ECTS-a u akademskoj praksi.

Vodič je namijenjen studentima i drugim polaznicima, nastavnomu i administrativnom osoblju na visokim učilištima, ali i poslodavcima, pružateljima obrazovnih usluga i svima drugim zainteresiranim dionicima. Radi lakšeg čitanja pojam „student” upotrebljava se za sve polaznike visokih učilišta (bez obzira na to jesu li redoviti ili izvanredni, uče li na daljinu, u učionici ili kroz rad, je li im cilj stjecanje kvalifikacije ili prate pojedinačne obrazovne jedinice ili kolegije).

Revidirani Vodič izradila je radna skupina sastavljena od praktičara odabranih od strane država sudionica Bolonjskog procesa i udruženja dionika. Provedene su konzultacije s udruženjima dionika, stručnjacima iz država u Europskom prostoru visokog obrazovanja i Skupinom za praćenje Bolonjskog procesa (eng. *Bologna Follow-up Group* – BFUG). Europska komisija koordinirala je proces izrade i konzultacija. Naposljetku su Vodič usvojili ministri nadležni za visoko obrazovanje u Europskom prostoru visokog obrazovanja na ministarskoj konferenciji održanoj 2015. godine u Erevanu. Riječ je, dakle, o službenom vodiču za primjenu ECTS-a.

1

Ključne značajke ECTS-a

Ključne značajke ECTS-a

ECTS je sustav usmjeren na polaznika koji služi prikupljanju i prijenosu bodova, a temelji se na načelu transparentnosti procesa učenja, poučavanja i vrednovanja. Cilj mu je olakšati planiranje, izvođenje i vrednovanje studijskih programa i mobilnost studenata priznavanjem postignuća u učenju, kvalifikacija i razdoblja učenja.

Bodovima ECTS-a izražava se obujam učenja na temelju definiranih ishoda učenja i pripadajućega radnog opterećenja. Ishodima učenja i pripadajućemu radnom opterećenju koji se vežu uz jednu akademsku godinu s punim radnim opterećenjem ili njezin ekvivalent pripisuje se 60 bodova ECTS-a, što obično podrazumijeva određen broj sastavnica studijskog programa kojima se bodovi pripisuju (na temelju ishoda učenja i radnog opterećenja). Bodovi se u pravilu izražavaju cijelim brojevima.

Ishodi učenja navodi su o tome što pojedinac zna, razumije i može učiniti po završenom procesu učenja. Ostvarenje ishoda učenja mora biti vrednovano pomoću postupaka temeljenih na jasnim i transparentnim kriterijima. Ishodi učenja vežu se uz pojedine sastavnice studijskih programa i uz programe u cjelini. Također, upotrebljavaju se u kontekstu Europskoga kvalifikacijskog okvira i nacionalnih kvalifikacijskih

okvira pri opisivanju razine pojedine kvalifikacije.

Radno opterećenje procjena je vremena koje je pojedincu prosječno potrebno za obavljanje svih aktivnosti vezanih uz učenje, poput predavanja, seminara, projekata, vježbi, stručne prakse i samostalnog učenja, koje su potrebne za stjecanje definiranih ishoda učenja u formalnom okruženju za učenje. Veza između punoga radnog opterećenja povezanoga s jednom akademskom godinom i 60 bodova ECTS-a često je formalizirana nacionalnim zakonskim odredbama. U većini slučajeva radno opterećenje iznosi između 1500 i 1800 sati po akademskoj godini, što znači da jednom bodu odgovara od 25 do 30 sati rada. Važno je primijetiti da je ovdje riječ o prosječnom radnom opterećenju i da se stvarno vrijeme potrebno za stjecanje ishoda učenja razlikuje ovisno o studentu.

Određivanje bodova u ECTS-u proces je pripisivanja broja bodova kvalifikacijama, studijskim programima ili pojedinačnim sastavnicama studijskih programa. Bodovi se pripisuju kvalifikacijama ili programima u cjelini sukladno nacionalnom zakonodavstvu ili praksi (kada je to prikladno) i u skladu s nacionalnim i/ili Europskim kvalifikacijskim okvirom. Pripisuju se sastavnicama studijskih programa, kao što su kolegiji, završni ili diplomski rad, učenje kroz rad i stručna praksa, u skladu s procijenjenim radnim opterećenjem potrebnim za stjecanje ishoda učenja definiranih za svaku od sastavnica. Kao temelj uzima se 60 bodova ECTS-a po akademskoj godini s punim radnim opterećenjem.

Dodjeljivanje bodova u ECTS-u odnosi se na postupak kojim se studentima i drugim polaznicima formalno dodjeljuju bodovi pripisani kvalifikaciji i/ili njezinim sastavnicama pod uvjetom da su stekli definirane ishode učenja. Na državnim je tijelima da odrede koje ustanove imaju pravo dodjeljivanja bodova ECTS-a. Bodovi se dodjeljuju

pojedinačnim studentima nakon što završe potrebne aktivnosti vezane uz učenje i steknu definirane ishode učenja, što je potom dokazano odgovarajućim vrednovanjem. U slučaju da su studenti i drugi polaznici stekli ishode učenja u drugome formalnom, neformalnom ili informalnom kontekstu učenja ili u drugome vremenskom razdoblju, bodovi im mogu biti dodijeljeni na temelju vrednovanja i priznavanja tih ishoda učenja.

Prikupljanje bodova u ECTS-u proces je skupljanja bodova dodijeljenih za stjecanje ishoda učenja vezanih uz sastavnice studijskih programa u formalnim kontekstima i za druge aktivnosti vezane uz učenje provedene u informalnim i neformalnim kontekstima. Student¹ može prikupljati bodove kako bi:

- stekao kvalifikaciju, u skladu sa zahtjevima visokog učilišta koje dodjeljuje kvalifikaciju;
- dokumentirao osobna postignuća za potrebe cjeloživotnog učenja.

¹ Pitanje je li prikladnije govoriti o „studentima“ (eng. *students*) ili „polaznicima“ (eng. *learners*) temeljito je raspravljeno u okviru radne skupine i s dionicima. Zaključno je prepoznata i pozitivno prihvaćena činjenica da se pružanje visokog obrazovanja kreće u fleksibilnijem smjeru. Također, prepoznata je činjenica da je većina sustava visokog obrazovanja organizirana oko formalnih programa namijenjenih jasno definiranom student-skom tijelu. Dok se činilo preuranjenim u Vodiču upotrebljavati samo pojam „polaznik“, pojmom „student“ obuhvaćeni su svi polaznici visokih učilišta (bez obzira na to studiraju li redovito ili izvanredno, na daljinu, u učionici ili kroz rad, radi stjecanja kvalifikacije ili prate pojedinačne sastavnice studijskih programa).

Prenošenje bodova proces je u kojemu se bodovi dodijeljeni u jednom kontekstu (u okviru određenog programa, na određeno visokom učilištu) priznaju u drugome formalnom kontekstu u svrhu stjecanja kvalifikacije. Bodove dodijeljene studentima u okviru programa jednoga visokog učilišta moguće je prenijeti i pridodati bodovima koji se dodjeljuju u okviru drugog programa koji izvodi isto ili drugo visoko učilište. Prenošenje bodova ključno je za uspješnu mobilnost tijekom studija. Visoka učilišta i

njihove sastavnice mogu sklopiti sporazume kojima se osigurava automatsko priznavanje i prijenos bodova.

Dokumentacija: Upotreba bodova ECTS-a olakšana je i učinjena kvalitetnijom uz pomoć popratnih dokumenata (katalog kolegija, ugovor o učenju, prijepis ocjena, potvrda o obavljenoj stručnoj praksi). Nadalje, ECTS pridonosi transparentnosti drugih dokumenata, poput dopunske isprave o studiju.

2

ECTS i Europski prostor visokog obrazovanja (EHEA)

ECTS i Europski prostor visokog obrazovanja (EHEA)

Bolonjskom deklaracijom iz 1999. godine ECTS je uključen među glavne ciljeve država sudionica Bolonjskog procesa. Kroz reforme provedene u tijeku Bolonjskog procesa ECTS je postao ključnim alatom Europskog prostora visokog obrazovanja (EHEA-e).

ECTS je usvojen kao nacionalni bodovni sustav u većini država EHEA-e. U ostalim regijama svijeta visoka ga učilišta sve više primjenjuju ili je on, na temelju usporedivih kriterija, povezan s lokalnim bodovnim sustavima². ECTS, dakle, pridonosi jačanju globalne dimenzije obrazovanja.

Unutar EHEA-e ECTS-om se povećava transparentnost i jasnoća obrazovnog procesa, čime on pridonosi poticanju promjene i modernizacije. Naime, njegovim se uvođenjem potiče prijelaz s pristupa usmjerenoga na nastavnika na pristup usmjeren na polaznika, što je pod pojmom „učenje usmjereno na studenta” (eng. *Student Centered Learning* – SCL) prihvaćeno kao temeljno načelo EHEA-e.

U okviru ECTS-a, primjenom ishoda učenja i radnog opterećenja pri izradi i provođenju kurikuluma, student se stavlja u središte obrazovnog procesa. Osim toga, upotreba bodova olakšava stvaranje i dokumentiranje fleksibilnih puteva učenja, dajući studentima veću samostalnost i odgovornost.

Zahvaljujući pristupu temeljenomu na ishodima, primjenom ECTS-a pridonosi se i ostvarenju drugih ciljeva EHEA-e:

- olakšava se priznavanje prethodnog učenja i iskustva te potiče viša razina završnosti i veća uključenost u cjeloživotno učenje;
- uspostavlja se bliskija veza između obrazovnih programa i društvenih potreba te unapređuje interakcija sa svim dionicima, uključujući svijet rada i šire društvo;
- olakšava se mobilnost unutar visokog učilišta ili države, između visokih učilišta, država, različitih obrazovnih sektora i konteksta učenja (tj. formalnog, neformalnog, informalnog i učenja kroz rad) priznavanjem i prenošenjem bodova.

U nacionalnim zakonodavstvima upotreba ECTS-a može biti uvjet za akreditaciju programa ili kvalifikacija u visokom obrazovanju.

² Uspostavom ECTS-a potaknut je razvoj bodovnih sustava u drugim regijama, primjerice u Jugoistočnoj Aziji, Latinskoj Americi i, nedavno, Africi.

Učenje usmjereno na studenta proces je kvalitativne transformacije kojemu je cilj potaknuti samostalnost i kritičko razmišljanje studenata i drugih polaznika u okruženju za učenje primjenom pristupa temeljenoga na ishodima.

Koncept učenja usmjerenoga na studenta može se svesti na sljedeće elemente:

- oslanjanje na aktivno umjesto na pasivno učenje;
- naglasak na kritičkom i analitičkom učenju i razumijevanju;
- povećanje odgovornosti i obveze studenta;
- povećanje samostalnosti studenta;
- reflektivni pristup i studenta i nastavnika u procesu učenja i poučavanja.

3

ECTS za izradu,
izvođenje i praćenje
programa

ECTS za izradu, izvođenje i praćenje programa

Ovo poglavlje posvećeno je izradi obrazovnih programa od strane visokih učilišta i drugih pružatelja obrazovnih usluga. Upotreba bodova ECTS-a pomaže pri izradi programa pružajući alat kojim se povećava transparentnost i potiče fleksibilniji pristup izradi i razvoju kurikuluma.

Iz perspektive visokog učilišta izrada se odnosi na planiranje kurikuluma i njegovih sastavnica u vidu bodova te utvrđivanje ishoda učenja i pripadajućega radnog opterećenja, aktivnosti vezanih uz učenje, metoda poučavanja te postupaka i kriterija vrednovanja. Bodovni okvir visokog učilišta treba biti usklađen s potrebama različitih programa te podržavati interdisciplinarne i multidisciplinarne pristupe.

Primjena ECTS-a na visokim učilištima zahtijeva i bodovni okvir visokog učilišta utemeljen na propisima visokog učilišta i dubinsko razumijevanje sustava od strane svih članova nastavnog osoblja. Neka visoka učilišta takvo razumijevanje potiču redovitim usavršavanjem osoblja. Timskim donošenjem odluka pri izradi programa povećava se koherentnost programa.

Nota bene

Gostujući student (eng. *independent learner*) može prikupljati bodove potrebne za stjecanje kvalifikacije raznim oblicima učenja. Može steći potrebna znanja, vještine i kompetentnost u formalnim, neformalnim i informalnim kontekstima, što može biti rezultat svjesne odluke ili različitih aktivnosti vezanih uz učenje tijekom vremena. Može odabirati sastavnice studijskih programa bez izravne orijentacije prema formalnoj kvalifikaciji. ECTS podržava taj proces, kao što je opisano u poglavlju 5. o cjeloživotnom učenju.

Slijede koraci koji su prepoznati kao korisni pri izradi programa.

3.1. Kontekst programa

Prva se odluka pri razvijanju novog programa obično odnosi na razinu kvalifikacije koja se njime stječe, što se određuje na temelju relevantnih nacionalnih propisa i postojećih kvalifikacijskih okvira (Europskog, nacionalnih, sektorskih, okvira visokih učilišta).

S obzirom na to da svi ishodi učenja nisu na istoj razini, za potpunu primjenu bodovnog sustava potrebne su opisnice razina.

Nota bene

Postoje dva europska kvalifikacijska okvira: Kvalifikacijski okvir Europskog prostora visokog obrazovanja (eng. *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area* – QF-EHEA) i Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje EU-a (eng. *European Qualifications Framework for Lifelong Learning of the EU* – EQF-LLL). U obama okvirima upotrebljavaju se ishodi učenja za opisivanje kvalifikacija (primjerice prvostupnik, magistar, doktor znanosti/umjetnosti). Okviri su međusobno usklađeni što se tiče visokog obrazovanja (1., 2. i 3. razina QF-EHEA-e odgovaraju 6., 7. i 8. razini EQF-LLL-a) i pokrivaju kvalifikacije na 6., 7. i 8. razini ISCED-a.

U **Kvalifikacijskom okviru Europskog prostora visokog obrazovanja (QF-EHEA-i)** tri glavne razine, kao i razina kvalifikacija koje se stječu završetkom kratkih stručnih studija, određene su i opisane pomoću takozvanih „Dublinskih deskriptora” (eng. *Dublin Descriptors*) u smislu primjene znanja i razumijevanja, prosuđivanja, komunikacijskih vještina i učenja kako učiti. Također, razinu kvalifikacija koje se stječu završetkom kratkih stručnih studija, prvu i drugu razinu karakteriziraju rasponi bodova:

- Kvalifikacije koje se stječu završetkom kratkih stručnih studija u pravilu podrazumijevaju obujam od otprilike 120 bodova ECTS-a.
- Kvalifikacije 1. razine u pravilu podrazumijevaju obujam od 180 do 240 bodova ECTS-a.
- Kvalifikacije 2. razine u pravilu podrazumijevaju obujam od 90 do 120 bodova ECTS-a, od čega je minimalno 60 bodova ECTS-a na 2. razini.
- Na 3. se razini primjena bodova ECTS-a razlikuje.

Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje (EQF-LLL) opisuje različite kvalifikacije (bez isticanja raspona bodova) i služi kao zajednički referentni okvir koji pomaže pri uspoređivanju nacionalnih kvalifikacijskih sustava, okvira i njihovih razina. Temelji se na osam razina.

- Kao instrument za poticanje cjeloživotnog učenja, EQF obuhvaća opće obrazovanje i obrazovanje odraslih, strukovno obrazovanje i osposobljavanje, kao i visoko obrazovanje.
- Osam razina pokriva cjelokupni raspon kvalifikacija od onih koje se stječu završetkom obaveznog obrazovanja do onih koje se stječu na najvišim razinama visokog obrazovanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja ili strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.
- Svaku razinu u načelu bi trebalo biti moguće postići različitim obrazovnim i karijernim putevima.
- Ishodi učenja obuhvaćaju znanja, vještine i kompetentnost. Kvalifikacije, u različitim kombinacijama, obuhvaćaju širok spektar ishoda učenja, uključujući teorijsko znanje, praktične i tehničke vještine, kao i socijalne kompetencije u slučajevima kada je sposobnost rada s drugima od presudne važnosti.

Različite razine QF-EHEA-e u sljedećem su odnosu prema razinama EQF-a:

- kvalifikacije koje se stječu završetkom kratkih stručnih studija povezuju se s 5. razinom,
- kvalifikacije 1. razine povezuju se sa 6. razinom,
- kvalifikacije 2. razine povezuju se sa 7. razinom,
- kvalifikacije 3. razine povezuju se s 8. razinom.

Nacionalni obrazovni sustavi mogu uključivati razine različite od onih u metaokvirima sve dok se nacionalni okviri povezuju s QF-EHEA-om i EQF-om. Primjerice, dok EQF obuhvaća osam razina, broj razina u nacionalnim kvalifikacijskim okvirima trenutno varira između sedam i dvanaest. Dakle, činjenica da su kvalifikacije koje se stječu završetkom kratkih stručnih studija uključene u QF-EHEA-u ne obavezuje države da uključe takve kvalifikacije u svoje nacionalne okvire, ali potvrđuje činjenicu da ih mnogi nacionalni okviri doista uključuju.

QF-EHEA i EQF su metaokviri u odnosu na koje se nacionalni i okviri visokih učilišta te opisnice trebaju utvrđivati.

Nacionalni okviri obično su detaljniji od metaokvira jer odražavaju raspon visoko-obrazovnih kvalifikacija dostupnih u određenoj državi.

Visoka učilišta koja primjenjuju ECTS kao bodovni sustav trebat će okvire povezane s nacionalnim i međunarodnim okvirima. Okvir visokog učilišta pokazat će na koji se način bodovi ECTS-a trebaju upotrebljavati, ističući minimalnu bodovnu vrijednost sastavnice studijskog programa radi lakšeg osmišljavanja interdisciplinarnih i multidisciplinarnih programa (koji će biti izrađeni kombiniranjem sastavnica studijskih programa koje pripadaju različitim disciplinama). Europski i nacionalni okviri pokazuju razinu konačne kvalifikacije.

S obzirom na to da svi bodovi stečeni u procesu stjecanja kvalifikacije nisu na istoj razini (primjerice, ishodi učenja stečeni na trećoj godini preddiplomskog studija obično će biti složeniji od onih stečenih na prvoj godini), visoka učilišta mogu utvrditi bodovne međurazine s odgovarajućim opisnicama koje će (zajedno s pravilima napredovanja) pomoći studentima u napredovanju na njihovim putevima učenja.

Prije osmišljavanja programa u detalje potrebno ga je staviti u kontekst misija visokog učilišta i njegovih sastavnica, stručnih odredbi (propisa, uvjeta) i akademskog okvira visokog učilišta za određivanje bodova.

Također, preporučuje se provedba analize potreba i savjetovanja s dionicima (poslodavcima, diplomiranim, društvom u cjelini) kako bi se utvrdilo postoji li potreba za određenim programom.

3.2. Profil programa

Profil predstavlja obilježja programa (Lockhoff et al., 2010.). Pokazuje kojem području/područjima pripada određeni studij (što može biti izraženo šiframa prema klasifikaciji ISCED-F), koja je razina programa, koji je glavni fokus, koji se ključni ishodi učenja očekuju po završetku, kakvo je okruženje za učenje i koje su glavne aktivnosti vezane uz učenje, poučavanje i vrednovanje. Dobar profil programa jasno će dati na znanje studentima i dionicima koje će opće kompetencije i kompetencije specifične za područje biti razvijene, kao i kakve su mogućnosti za zapošljavanje po završetku programa. Zato se preporučuje da se profil definira uz konzultacije s relevantnim dionicima (poput nastavnika, socijalnih partnera, poslodavaca, diplomiranih i predstavnika studenata) i predstavi na jasan i transparentan način. Profil treba biti dio opisa programa uključenoga u katalog kolegija.

Unutar Europskog prostora visokog obrazovanja pojmovi ishoda učenja i kompetencija upotrebljavaju se u različitim nijansama značenja i različitim kontekstima.

Za potrebe ovog Vodiča:

Kompetencija (eng. *competence*) označava „dokazanu sposobnost primjene znanja, vještina i osobnih, društvenih i/ili metodoloških sposobnosti u situacijama rada ili učenja i pri profesionalnome i osobnom razvoju. U kontekstu Europskoga kvalifikacijskog okvira opisana je u smislu samostalnosti i odgovornosti³.“ (Preporuka 2008/C 111/01). Kompetencije mogu biti opće ili specifične za određeno područje. Poticanje razvoja kompetencija cilj je procesa učenja i obrazovnih programa.

Ishodi učenja (eng. *learning outcomes*) iskazuju razinu kompetencije koju je student postigao i koja je potvrđena vrednovanjem. Riječ je o „navodima o tome što pojedinac zna, razumije i može učiniti po završenom procesu učenja“ (ibid.). Oblikuje ih nastavno osoblje u suradnji sa studentima i drugim dionicima. Da bi se olakšalo vrednovanje, navodi trebaju biti provjerljivi.

³ Termin eng. *competence* u praksi se odnosi na različite pojmove. Da bi bilo lakše razlikovati eng. *competence* u smislu „znanja, vještina te pripadajuće samostalnosti i odgovornosti“ od eng. *competence* u smislu „samostalnosti i odgovornosti“, u ovome se prijevodu upotrebljavaju dva termina: „kompetencija“ kao termin koji se odnosi na „znanja, vještine te pripadajuću samostalnost i odgovornost“, odnosno „kompetentnost“ kao termin koji se odnosi na „samostalnost i odgovornost“. (op. prev.)

3.3. Ishodi učenja na razini programa

Ishodi učenja na razini programa temelje se na profilu programa i opisuju što student zna, razumije i može učiniti po završetku određenog programa.

Oblikovanje ishoda učenja

Važno je posvetiti posebnu pažnju oblikovanju ishoda učenja. Slijedi popis nekih od smjernica koje su se pokazale korisnima.

- Ishodi učenja trebaju na primjeren način odražavati kontekst, razinu, područje i sadržaj programa.
- Navodi o ishodima učenja moraju biti sažeti i ne previše detaljni.
- Ishodi učenja moraju biti međusobno dosljedni.
- Ishodi učenja trebaju biti lako razumljivi i provjerljivi u smislu onoga što je student doista postigao na kraju programa.
- Ishode učenja mora biti moguće steći uz navedeno radno opterećenje.
- Ishodi učenja moraju biti povezani s odgovarajućim aktivnostima vezanima uz učenje te metodama i kriterijima vrednovanja.
- Nema pravila o idealnom broju ishoda učenja na razini programa. Iskustvo pokazuje da je prikladno između deset i dvanaest ishoda učenja.
- Široko prihvaćen način oblikovanja ishoda učenja temelji se na trima ključnim elementima:
 1. Upotrijebiti aktivan glagol za izricanje onoga što se očekuje od studenata da znaju i mogu učiniti (primjerice, diplomirani mogu „opisati“, „primijeniti“, „zaključiti“, „procijeniti“, „planirati“).
 2. Odrediti na što se ishod odnosi (objekt ili vještina, primjerice, mogu objasniti „funkciju hardverskih komponenti“ ili predstaviti „izradu nacrtu dnevnog boravka rukom“).
 3. Odrediti način pokazivanja ostvarenja ishoda učenja (primjerice, „dati pregled materijala najčešće upotrebljivanih u elektroinženjerstvu“, „razviti plan istraživanja uz primjenu suvremenih znanstvenih metoda“ itd.).

Ishodi učenja na razini programa trebaju biti uključeni u katalog kolegija i dopunsku ispravu o studiju.

3.4. Struktura programa i određivanje bodova

Profil programa razlaže se na sastavnice programa, koje mogu sadržavati jedan ili više modula ili kolegija, stručnu i kliničku praksu, istraživačke projekte, rad u laboratoriju i druge relevantne aktivnosti vezane uz učenje. Također, mogu uključivati društvene aktivnosti i aktivnosti u zajednici (primjerice poučavanje i mentorstvo) pod uvjetom da su one u skladu s ishodima učenja na razini programa i donose bodove.

Ishodi učenja s pripadajućim strategijama vrednovanja i kriterijima vrednovanja trebaju biti definirani za svaku sastavnicu studijskog programa.

Ishodi učenja na razini studijskog programa i ishodi učenja na razini sastavnica studijskog programa često se mapiraju kako bi se prikazalo na koji su način međusobno povezani. Mnoga visoka učilišta koriste se matricom za prikazivanje odnosa ishoda učenja na razini studijskog programa i ishoda učenja na razini njegovih sastavnica.

Nota bene

Ishodi učenja na razini sastavnica studijskih programa

Načela oblikovanja ishoda učenja na razini sastavnica studijskih programa jednaka su onima koja vrijede za ishode učenja na razini studijskih programa.

Ne postoje apsolutna pravila o idealnom broju ishoda učenja po sastavnici studijskog programa. On će ovisiti o razini i vrsti sastavnice, kao i o procijenjenome radnom opterećenju. Ipak, dobra praksa nalaže da broj bude ograničen, a iskustvo pokazuje da je prikladan broj između šest i osam.

Dodatak sadrži popis preporučene literature sa smjernicama povezanim s ishodima učenja.

Nakon utvrđivanja sastavnih dijelova programa potrebno je opisati cjelokupnu strukturu i odrediti bodove za svaku sastavnicu na temelju pripadajućih ishoda učenja i radnog opterećenja, vodeći računa o tome da 60 bodova odgovara jednoj akademskoj godini s punim radnim opterećenjem.

Kad su sastavnice studijskog programa pravilnog obujma (primjerice 5, 10, 15 bodova), one se često nazivaju *modulima*. U programu sastavljenome od modula (modularna struktura) može se upotrijebiti pola boda ako je to opravdano (primjerice u slučaju da semestar uključuje četiri modula), no ostale decimale potrebno je izbjegavati. Korisno je da visoko učilište odredi temeljnu vrijednost bodova u smislu minimalnog broja bodova po sastavnici jer se time može olakšati suradnja na kurikulumima na razini područja i na razini fakulteta.

Uključivanje „dijela studija u kojemu je predviđena mogućnost mobilnosti” (eng. *mobility window*) u kurikulum olakšat će mobilnost u svrhu učenja. Dio studija u kojemu je predviđena mogućnost mobilnosti u sadržajnome i u vremenskom smislu može biti propisan pri izradi programa ili studentu može biti dopuštena fleksibilnost. Poželjno je da studenti takve dijelove studija ne koriste za ono što bi naučili i kod kuće,

već da iskoriste dobrobiti stjecanja obrazovnih iskustava u drugačijim okruženjima.

Da bi studenti mogli uspješno savladati program i steći željenu kvalifikaciju, uvjeti napredovanja moraju biti jasno određeni. Oni mogu uključivati, između ostaloga, preduvjete, dodatne uvjete i preporuke. Pravila napredovanja mogu biti izražena brojem bodova ili rasponom bodova potrebnim na različitim stupnjevima unutar studijskog programa (primjerice minimalan broj bodova potrebnih za prijelaz iz jedne akademske godine/semestra u drugu/drugi). Također, mogu biti oblikovana kao detaljna pravila o tome koje se sastavnice studijskog programa koje razine moraju i/ili mogu polaziti na kojem stupnju (primjerice obavezni kolegiji, izborni kolegiji i preduvjete).

Gostujućim studentima koji sudjeluju u formalnim programima potrebno je omogućiti prikladno savjetovanje da bi im se pomoglo pri ispunjavanju uvjeta napredovanja. Kada je to relevantno, savjetovanje bi trebalo uključivati priznavanje prethodnog učenja i iskustva. Fleksibilne strukture programa studentima omogućavaju izbor, između ostalog i pružajući mogućnost pristupa novim oblicima učenja i poučavanja.

3.5. Učenje, poučavanje i vrednovanje

Visoka učilišta trebaju odrediti ciljeve učenja i poučavanja u skladu sa svojim studijskim programima, kao i način njihova ostvarenja i vrednovanja.

Opća načela učenja, poučavanja i vrednovanja

Pri izvođenju studijskih programa potrebno je uzeti u obzir opća načela povezana s učenjem, poučavanjem i vrednovanjem, bez obzira na oblik učenja i poučavanja.

Otvoren dijalog i sudjelovanje

Pristup usmjeren na studenta zahtijeva otvoren dijalog i razmjenu povratnih informacija između studenata, nastavnika i nadležnih administratora, pri čemu njihove potrebe i težnje mogu biti izražene i raspravljene. Svi bi dionici trebali biti uključeni u konstruktivnu raspravu o izradi i izvođenju programa. Predstavnici studenata trebali bi sudjelovati u takvim raspravama s punim pravom glasa.

Transparentnost i pouzdanost

Katalog kolegija treba pružiti pouzdane, aktualne i kvalitetne informacije o studijskim programima, kao i o pojedinim njihovim sastavnicama. Treba sadržavati točan opis studijskog programa koji uključuje sve detalje: o strukturi, sastavnicama, ishodima učenja, radnom opterećenju, pristupima u učenju i poučavanju, metodama vrednovanja, kriterijima vrednovanja i pravilima napredovanja.

Dosljednost

Nastavno osoblje odgovorno za izvođenje programa i njihovih sastavnica trebalo bi osigurati dosljednost između ishoda učenja navedenih u programu, aktivnosti vezanih uz učenje i poučavanje i postupaka vrednovanja. Takva konstruktivna usklađenost (Biggs, 2003.) ishoda učenja, aktivnosti vezanih uz učenje i vrednovanja ključna je za obrazovne programe.

Fleksibilnost

Fleksibilna struktura programa ključna je da bi se u obzir mogli uzeti izbori studenata i zadovoljiti različite potrebe. Trebalo bi, primjerice, omogućiti razvoj osobnih puteva učenja i ponuditi izborne aktivnosti. Fleksibilna organizacija aktivnosti vezanih uz učenje, poučavanje i vrednovanje, uključujući fleksibilnost u rasporedu i više mogućnosti za samostalno učenje, ključna je uzmu li se u obzir različiti stilovi učenja. Njome se širi izbor materijala i aktivnosti vezanih uz učenje i poučavanje te se otvaraju mogućnosti za studente različitih profila i potreba (primjerice osobe odgovorne za brigu o drugoj osobi ili osobe s invaliditetom). Uključivanje digitalnih tehnologija u visoko obrazovanje ima značajan utjecaj na pristupe u učenju i poučavanju. Određivanje bodova ishodima učenja koji se stežu novim oblicima učenja omogućenima tehnologijom temelji se na istim načelima kao i određivanje bodova ishodima učenja koji se stežu u okviru tradicionalnih sastavnica studijskih programa.

Odgovarajuće vrednovanje postignuća

Bodovi se dodjeljuju nakon što je odgovarajućim vrednovanjem pokazano da su stečeni definirani ishodi učenja. Ako student nije stekao ishode učenja, neće mu biti dodijeljeni bodovi. Broj bodova dodijeljenih studentu koji pokaže da je stekao ishode učenja jednak je broju bodova određeno-mu za tu sastavnicu studijskog programa.

Metode vrednovanja uključuju niz pismenih, usmenih i praktičnih testova/ispita, projekte i portfelje koji se upotrebljavaju za procjenu napretka studenta i dokazivanje

ostvarenja ishoda učenja kolegija ili modula. S druge strane, kriteriji vrednovanja opisi su onoga što se očekuje od studenta da učini kako bi pokazao da je stekao neki ishod učenja.

Da bi bili odgovarajući, metode i kriteriji vrednovanja odabrani za određenu sastavnicu studijskog programa moraju biti usklađeni s ishodima učenja definiranim za tu sastavnicu, kao i s provedenim aktivnostima vezanim uz učenje.

Nota bene

Obrazovanje na doktorskoj razini u procesu je promjene, s obzirom na veću raznolikost mogućih načina stjecanja doktorata i prihvatanje načela da je osposobljavanje visoke razine korisno za razvoj kompetencija treće razine, i generičkih (prenosivih) i specifičnih za određeno područje. U nekim državama i visokim učilištima ECTS se primjenjuje i na trećoj razini. Bodovi ECTS-a određuju se ili za cijeli studijski program ili za neke/sve sastavnice (primjerice kolegije).

Ako se upotrebljava ECTS, potrebno je primjenjivati smjernice iz ovog Vodiča za korisnike ECTS-a uzimajući u obzir posebnu prirodu doktorskih studija. Informacije vezane uz to trebale bi biti uključene u katalog kolegija.

Definiranje ishoda učenja povezanih s određenim ključnim dijelovima studija treće razine moglo bi u nekim slučajevima omogućiti polaznicima s prekidima u studiranju dobivanje potvrda o onome što su postigli do određenog trenutka. Također, može biti korisno kao dokaz budućim poslodavcima o stjecanju određenih kompetencija visoke razine, i generičkih i specifičnih za određeno područje.

3.6. Praćenje određivanja bodova

Programi se prate da bi se ustanovilo jesu li određeni bodovi, definirani ishodi učenja i procijenjeno radno opterećenje ostvarivi, realistični i prikladni. Praćenje se može obavljati na više načina – upitnicima, fokus-grupama, razgovorima ili praćenjem postignutih rezultata. Neovisno o odabranoj metodi, povratne informacije dobivene od studenata, osoblja i (kada je to prikladno) dionika trebaju biti ključan element pri provjeri i reviziji određivanja bodova. Također, potrebno je upotrebljavati podatke o vremenu potrebnome za završetak studija i rezultatima vrednovanja u okviru pojedinih programa i njihovih sastavnica.

Važno je informirati studente i osoblje o svrsi praćenja te načinu na koji će ono biti provedeno da bi se osigurala točnost

i visoka stopa odgovora. Ako dobivene informacije otkriju nesklad između predviđenoga radnog opterećenja i vremena koje je doista trebalo većini studenata za stjecanje definiranih ishoda učenja, bit će potrebno revidirati radno opterećenje, bodove, ishode učenja ili metode i aktivnosti vezane uz učenje i poučavanje. To bi moglo uključivati i preoblikovanje studijskih programa i njihovih sastavnica. Reviziju je potrebno provesti u najkraćem mogućem roku, bez stvaranja problema za one koji trenutno polaze određeni program. Osim toga, o njoj bi trebali biti obaviješteni oni koji su sudjelovali u praćenju kako bi se potaknula trajna suradnička kultura povratnog informiranja na visokom učilištu.

4

ECTS za mobilnost i priznavanje bodova

ECTS za mobilnost i priznavanje bodova

Ovo poglavlje posvećeno je prijenosu i priznavanju bodova općenito, što vrijedi i za mobilnost koja omogućava stjecanje kvalifikacije u inozemstvu (eng. *degree mobility*) i za mobilnost koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu (eng. *credit mobility*).

Uspješna mobilnost u svrhu učenja zahtijeva priznavanje i prijenos bodova. Priznavanje bodova proces je u kojemu jedno visoko učilište potvrđuje da ishodi učenja stečeni i vrednovani na drugome visokom učilištu zadovoljavaju uvjete jednoga od programa koje ono nudi.

S obzirom na raznolikost programa i visokih učilišta nije vjerojatno da će bodovi i ishodi učenja povezani s pojedinom sastavnicom u dvama različitim programima biti isti. To je još izraženije pri priznavanju učenja u drugim kontekstima (primjerice u okviru

strukovnog obrazovanja i osposobljavanja). Zato se preporučuje otvoren i fleksibilan pristup priznavanju bodova stečenih u drugim kontekstima (uključujući učenje u okviru mobilnosti) na temelju usklađenosti ishoda učenja, a ne istovjetnosti sadržaja programa. U praksi priznavanje znači da će broj bodova koji visoko učilište dodjeljuje za određene ishode učenja biti nadomješten brojem bodova koji nose kompatibilni ishodi učenja stečeni u drugom kontekstu.

Visoka bi učilišta svoje politike priznavanja trebala učiniti poznatima i lako dostupnima.

4.1. Mobilnost koja omogućava stjecanje kvalifikacije u inozemstvu (eng. *degree mobility*)

Studijski programi mogu se razlikovati u broju bodova ECTS-a (pogledajte dio Nota bene u potpoglavlju 3.1.). U slučajevima priznavanja kvalifikacija radi nastavka studiranja razlika u broju bodova ECTS-a stečenih nakon uspješnog završetka programa za stjecanje kvalifikacije ne uzima se u obzir. Glavni čimbenik koji je potrebno uzeti u obzir trebaju biti ishodi učenja stečeni u okviru programa. To znači da, primjerice, odgovarajuća kvalifikacija prvostupnika treba biti priznata u svrhu razmatranja prijave za upis u program za stjecanje kvalifikacije magistra neovisno o tome je li ona utemeljena na 180 ili 240 stečenih bodova ECTS-a.

Lisabonska konvencija o priznavanju

Lisabonska konvencija o priznavanju, koja je stupila na snagu 1999. godine, pruža pravni okvir za prekogranično priznavanje visokoobrazovnih kvalifikacija.

Konvencija propisuje sljedeće:

36. Kvalifikacije približno jednake razine mogu biti različite u smislu sadržaja, profila, radnog opterećenja, kvalitete i ishoda učenja. Pri vrednovanju inozemnih kvalifikacija tim je razlikama potrebno pristupiti na fleksibilan način, a samo značajne razlike s obzirom na svrhu u koju se traži priznavanje (primjerice akademsko ili stručno priznavanje) trebale bi biti razlog za djelomično priznavanje ili nepriznavanje inozemnih kvalifikacija.

37. Inozemne kvalifikacije trebaju se priznati, osim ako je moguće dokazati postojanje značajne razlike između kvalifikacije čije se priznavanje traži i odgovarajuće kvalifikacije u državi u kojoj se priznavanje traži.

U priručniku o Europskom prostoru priznavanja (eng. *EAR Manual*, 2012.) stoji sljedeće objašnjenje značajne razlike:

„Fokusirajući se na pet ključnih elemenata koji zajedno čine kvalifikaciju (razina, radno opterećenje, kvaliteta, profil i ishodi učenja) i uzimajući u obzir značajne razlike, tijela nadležna za priznavanje promijenila su svoj pristup: više ne očekuju da inozemne kvalifikacije budu gotovo jednake onima ponuđenima u njihovoj državi, već se usmjeravaju na priznavanje uz prihvaćanje razlika koje nisu značajne.”

Značajne su razlike one razlike između inozemne i nacionalne kvalifikacije koje su toliko bitne da bi najvjerojatnije onemogućile podnositelja zahtjeva u uspješnom obavljanju željene aktivnosti, poput daljnjeg studiranja, istraživačkih aktivnosti ili zapošljavanja.

Teret dokazivanja značajne razlike pripada tijelu nadležnomu za priznavanje u državi domaćinu, a smjernice su sljedeće:

- nije potrebno svakoj razlici pristupiti kao značajnoj;
- postojanje značajne razlike ne podrazumijeva obavezu odbijanja priznavanja inozemne kvalifikacije;
- razlika bi trebala biti značajna s obzirom na ulogu kvalifikacije i svrhu u koju se traži priznavanje.

Za više o temi značajne razlike potražite: E. Stephen Hunt i Sjur Bergan (2010.).

Priznavanje stručnih kvalifikacija

Direktivom 2013/55/EU izmijenjena je Direktiva 2005/36/EZ o priznavanju stručnih kvalifikacija.

Dopušteno je da se ECTS upotrebljava kao dodatan način izražavanja ukupnog trajanja programa u slučaju sedam „sektorskih” profesija. Obaveza izražavanja trajanja programa u vidu akademskih godina s punim radnim opterećenjem i ukupnog broja sati i dalje vrijedi za doktore medicine, medicinske sestre za opću zdravstvenu njegu, doktore dentalne medicine i primalje. Što se tiče veterinarskih kirurga, farmaceuta i arhitekata, obaveza se odnosi samo na akademske godine s punim radnim opterećenjem.

Slično, ECTS se može primjenjivati na razinama (d) i (e) podjele kvalifikacija upotrijebljene u **općem sustavu**, koji pokriva sve druge regulirane profesije temeljene na kvalifikacijama u Europskoj uniji i Europskome gospodarskom prostoru.

Nova Direktiva proširila je svoj opseg na područje priznavanja **pripravničkog staža** potrebnoga za pristupanje reguliranoj profesiji. On može biti odrađen u bilo kojoj državi članici Europske unije ili Europskoga gospodarskog prostora, neovisno o tome gdje se stječe kvalifikacija, i biti u potpunosti priznat. Prema uvodnoj izjavi 27., „priznavanje pripravničkog staža završenoga u drugoj državi članici trebalo bi se temeljiti na jasnome pisanom opisu ciljeva učenja i dodijeljenih zadaća koje određuje pripravnikov mentor u državi članici domaćinu”. Članak 55.a propisuje da nadležna tijela „objavljuju smjernice za organizaciju i priznavanje pripravničkog staža obavljenoga u drugoj državi članici ili trećoj zemlji, posebno u vezi s ulogom mentora pri pripravničkom stažu”.

Također, novom Direktivom uvode se **zajednički kompetencijski okviri** (eng. *common training frameworks*) temeljeni na „zajedničkim skupovima znanja, vještina i kompetentnosti” koji su dio sustava obrazovanja i osposobljavanja za određenu profesiju u najmanje jednoj trećini država članica. Njih mogu predložiti strukovne organizacije koje djeluju na nacionalnoj ili razini EU-a i nadležna tijela. Trebaju biti povezani s Europskim kvalifikacijskim okvirom, a smije se u potpunosti primjenjivati ECTS.

4.2. Mobilnost koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu (eng. *credit mobility*)

ECTS je osmišljen da bi se olakšala mobilnost u svrhu učenja između različitih visokih učilišta za kratka razdoblja studiranja („mobilnost koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu”). Kao što je istaknuto u ovom Vodiču, ECTS je razvijen i usvojen u svrhu prikupljanja bodova, ali i dalje igra ključnu ulogu u mobilnosti studenata, olakšavajući prijenos i priznavanje njihovih postignuća.

Sljedeći dokumenti olakšavaju priznavanje bodova u slučaju mobilnosti:

- katalog kolegija (eng. *Course Catalogue*),
- ugovor o učenju (eng. *Learning Agreement*),
- prijepis ocjena (eng. *Transcript of Records*),
- potvrda o obavljenoj stručnoj praksi (eng. *Traineeship Certificate*).

Navedeni dokumenti sadrže informacije o stečenim ishodima učenja na temelju kojih visoko učilište koje dodjeljuje kvalifikaciju može donositi odluke o priznavanju i prijenosu bodova. Za više detalja pogledajte 7. poglavlje Europskog priručnika o priznavanju za visoka učilišta (eng. *European Recognition Manual for Higher Education Institutions*, 2014.). Ono sadrži koristan hodogram priznavanja razdoblja studiranja u inozemstvu.

Nota bene

Zlatno pravilo priznavanja mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu u okviru međuinstitucijskih sporazuma

Svi bodovi stečeni tijekom razdoblja studiranja u inozemstvu ili tijekom virtualne mobilnosti - kako je dogovoreno ugovorom o učenju i potvrđeno prijepisom ocjena - trebali bi se bez odgađanja prenositi i priznavati u procesu stjecanja kvalifikacije bez ikakvoga dodatnog rada ili vrednovanja studenta.

4.2.1. Razdoblje prije mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu

Da bi se olakšala organizacija mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu i njezina priznavanja, tri uključene strane – student, matično visoko učilište i inozemno visoko učilište ili organizacija/poslovna organizacija – trebaju se složiti s programom u inozemstvu. To je potrebno formalizirati ugovorom o učenju/stručnoj praksi, koji tri strane potpisuju prije početka razdoblja mobilnosti. Namjena je ugovora o učenju/stručnoj praksi dati studentu potvrdu da će bodovi koje stekne tijekom razdoblja mobilnosti biti priznati. U okviru programa Erasmus+ dostupni su obrasci ugovora o učenju/stručnoj praksi za visoka učilišta i organizacije/poslovne organizacije koje sudjeluju u programu. Također, dostupne su smjernice za upotrebu obrazaca, a postavljeni su i precizni rokovi koje je potrebno poštovati.

Sastavnice studijskih programa koje je potrebno završiti tijekom razdoblja mobilnosti ne bi se trebale birati na temelju njihove istovjetnosti pojedinim sastavnicama studijskih programa ponuđenima na matičnome visokom učilištu. Ishodi učenja na razini cijelog studijskog programa u inozemstvu trebali bi biti usklađeni s ishodima učenja ili nadopunjavati ishode učenja matičnoga studijskog programa u okviru kojega će se omogućiti

priznavanje nakon razdoblja studiranja u inozemstvu. Tako će bodovi stečeni na inozemnome visokom učilištu lakše i na fleksibilan način nadomjestiti ekvivalentan broj bodova u studijskom programu matičnoga visokog učilišta. Razdoblje mobilnosti moguće je, umjesto svake sastavnice zasebno, evidentirati i kao cjelinu.

Ugovorom o učenju trebao bi se utvrditi skup odgovarajućih sastavnica studijskog programa na inozemnome visokom učilištu, kao i način na koji će one biti integrirane u program matičnoga visokog učilišta. Broj bodova koji će biti stečen na inozemnome visokom učilištu trebao bi biti razmjernan trajanju studiranja u inozemstvu. Očekuje se da student polazi sastavnice studijskog programa u vrijednosti od 60 bodova ECTS-a po akademskoj godini s punim radnim opterećenjem.

Inozemno visoko učilište obvezuje se omogućiti dolaznome studentu polaganje planiranih sastavnica studijskog programa, potvrđujući da će one biti dostupne u predviđenom razdoblju mobilnosti.

Nakon što ugovor o učenju potpišu sve tri strane, u slučaju potrebe moguće ga je naknadno izmijeniti po dogovoru svih triju uključenih strana.

Novi oblici učenja omogućenoga primjenom informacijsko-komunikacijskih tehnologija pružaju studentima mogućnost da kolegijima pristupe i prate ih izvan visokog učilišta („**virtualna mobilnost**“). Takvim je studentima potrebno ponuditi jasno akademsko usmjeravanje, a student i matično visoko učilište trebaju potpisati ugovor o učenju.

U slučaju **združenih studija** partnerska visoka učilišta usvajaju dogovorene sheme mobilnosti koje uključuju pravila priznavanja bodova. Ugovori o učenju ovdje nisu nužni: bodovi stečeni na partnerskome visokom učilištu priznaju se automatski ako su praćena dogovorena pravila i zadovoljeni svi uvjeti. Ipak, planirani put učenja studentu mora biti jasan pa su ugovori o učenju dobra praksa.

4.2.2. Razdoblje nakon mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu

Inozemno visoko učilište matičnomu visokom učilištu i studentu dostavlja prijepis ocjena u razumno kratkom roku (dogovorenomu između visokih učilišta) nakon objave studentovih rezultata na inozemnome visokom učilištu.

Nakon što student uspješno položi skup sastavnica studijskog programa uključenih u ugovor o učenju, što je potom potvrđeno prijepisom ocjena poslanih s inozemnoga visokog učilišta, matično visoko učilište treba u potpunosti priznati dogovoren broj bodova ECTS-a, prenijeti ih u program koji student polazi i ubrojiti ih među zadovoljene uvjete za stjecanje kvalifikacije. Matično visoko učilište treba jasno specificirati kako su sastavnice studijskog programa koje je student polazio u inozemstvu integrirane u matični studijski program. Kada je to primjenjivo, ocjene se konvertiraju (pogledajte potpoglavlje 4.3.). Sve te informacije trebale bi biti unesene u prijepis ocjena (ili ekvivalentan dokument/bazu podataka) koji je dostupan studentu.

Visoka učilišta trebaju propisati postupke vrednovanja za slučaj da studenti određene sastavnice studijskog programa ne uspiju

savladati na inozemnome visokom učilištu. O takvim postupcima studente je potrebno unaprijed obavijestiti.

Dopunska isprava o studiju namijenjena je tome da diplomiranim pruži transparentan zapis njihovih postignuća. Dakle, sastavnice studijskog programa uspješno položene u inozemstvu bit će uključene u prijepis ocjena pridružen dopunskoj ispravi o studiju, s izvornim nazivima (i njihovim prijevodom na jezik/jezike na kojem/kojima je izdana dopunska isprava o studiju), informacijom o visokom učilištu na kojemu su položene te informacijama o stečenim bodovima i ocjenama. U slučaju obavljanja stručne prakse u inozemstvu prijenos bodova bit će zabilježen na potvrdi o obavljenoj stručnoj praksi i dopunskoj ispravi o studiju ili dokumentu o mobilnosti Europass (eng. *Europass Mobility Document*). U slučajevima stručne prakse osoba koje su nedavno stekle diplomu snažno se preporučuje upotreba dokumenta o mobilnosti Europass, s obzirom na to da se njihova stručna praksa odvija nakon završetka studija pa ostali navedeni dokumenti za njih nisu relevantni.

4.2.3. Pravila i propisi visokih učilišta

Iskustvo je pokazalo da dobre prakse koje slijede olakšavaju upravljanje mobilnošću i priznavanjem bodova.

Obaveze visokog učilišta

U okviru visokih učilišta potrebno je razviti specifična pravila za uređenje priznavanja drugih iskustava u učenju, uzimajući u obzir prikupljanje i prijenos bodova u okviru različitih vrsta mobilnosti (uključujući mobilnost izvan programa razmjene – tzv. *freemover*), radno iskustvo, virtualno učenje, prethodno i informalno učenje.

Visoko učilište trebalo bi jasno odrediti odgovornosti u provedbi i praćenju mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu, kao i osigurati da postupci prijave i kriteriji odabira za mobilnost budu transparentni i pravedni te da

funkcionira mehanizam žalbe. Potrebno je odrediti člana osoblja u svakom odsjeku/odjelu i formalno ga ovlastiti da sa studentom raspravi o programu studiranja u inozemstvu te odobri i potpiše ugovor o učenju u ime matičnoga visokog učilišta prije razdoblja mobilnosti, kao i prijepis ocjena nakon razdoblja mobilnosti⁴. Od pojedinaca ne bi trebalo tražiti da prije ili nakon razdoblja studiranja u inozemstvu pregovaraju o priznavanju s neovlaštenim članovima osoblja ili s odborom, niti se od njih treba tražiti polaganje dodatnih ispita ili dodatni rad nakon povratka.

⁴ U okviru programa Erasmus+ dostupan je obrazac ugovora o učenju u kojemu su uvjeti za odgovorne osobe određeni na sljedeći način:

Odgovorna osoba na matičnome visokom učilištu: nastavnik koji ima ovlaštenje da odobrava programe mobilnosti za odlazne studente (ugovori o učenju), izmjenjuje ih u iznimnim slučajevima potrebe te jamči puno priznavanje takvih programa u ime nadležnoga akademskog tijela.

Odgovorna osoba na inozemnome visokom učilištu: nastavnik koji ima ovlaštenje da odobrava programe mobilnosti za dolazne studente i pruža im akademsku potporu tijekom studiranja na inozemnome visokom učilištu.

Odabir partnerskih visokih učilišta

Predlaže se sklapanje sporazuma o razmjeni s visokim učilištima:

- koja nude transparentne opise svojih programa, uključujući ishode učenja, bodove, pristupe u učenju i poučavanju i metode vrednovanja;
- čiji postupci učenja, poučavanja i vrednovanja mogu biti prihvaćeni od strane matičnoga visokog učilišta bez da se od studenta traži ikakav dodatni rad ili polaganje ispita;
- koja imaju propisno osiguravanje kvalitete u skladu sa svojim nacionalnim sustavima.

Sporazumi se ne bi trebali sklapati samo s visokim učilištima koja nude slične programe, već i s onima koja nude programe kojima se njihovi programi mogu nadopuniti.

Integriranje mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu u programe

Uključivanje mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu u strukturu kurikuluma olakšava priznavanje. Visoka učilišta mogu:

- odrediti semestar ili godinu u kojoj bi se razdoblje studiranja u inozemstvu najbolje uklapalo u program (dio studija u kojemu je predviđena mogućnost mobilnosti);
- u taj semestar ili godinu smjestiti sastavnice studijskog programa s ishodima učenja koje je moguće jednostavno steći u inozemstvu (primjerice međunarodne ili komparativne kolegije, dopunske ili izborne kolegije, pripremu završnoga ili diplomskog rada, jezične kolegije, stručnu praksu);
- odrediti partnerska visoka učilišta u kojima je moguće steći ishode učenja koji su usklađeni s ishodima učenja ili nadopunjuju ishode učenja matičnoga studijskog programa.

Nota bene

U programu Erasmus+ nekoliko povelja, poput Povelje za visoko obrazovanje Erasmus (obaveze visokog učilišta), Europske povelje za kvalitetu mobilnosti i Studentske povelje Erasmus (Europski kodeks dobre prakse za studente u programu Erasmus+), predstavlja okvir za uređivanje mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu i priznavanje.

4.3. Raspodjela ocjena

Zbog različitih kulturnih i akademskih tradicija europski obrazovni sustavi razvili su ne samo različite nacionalne ljestvice ocjena, već i različite načine njihove primjene u istoj državi, u različitim područjima ili visokim učilištima. Vrlo je važno te razlike uzeti u obzir, a važno je i učiniti ih transparentnima unutar Europskog prostora visokog obrazovanja kako bi ocjene dodijeljene u svim državama, područjima ili visokim učilištima mogle biti ispravno shvaćene i na prikladan način uspoređivane.

Studenti u mobilnosti imaju pravo na pravедno postupanje i transparentnost svojih ocjena pri prijenosu bodova s jednoga na drugo visoko učilište, s obzirom na to da pristup daljnjem studiranju, stipendije i druge povlastice mogu ovisiti o razini uspješnosti. Transparentnost razina uspješnosti jednako je važna i za diplomirane koji se prijavljuju na natječaj za posao u svojoj ili stranoj državi.

Da bi se osigurala transparentnost i koherentnost informacija o uspješnosti pojedinog studenta, svako visoko učilište trebalo bi učiniti dostupnima – kao dodatak nacionalnoj ljestvici ocjena ili ljestvici ocjena visokog učilišta i objašnjenju ljestvice – tablicu sa statističkim podacima o raspodjeli prolaznih ocjena dodijeljenih u okviru programa ili područja studija koje polazi student (tablica raspodjele ocjena), koja pokazuje kako se ljestvica ocjena zapravo upotrebljava u okviru tog programa. Tablica raspodjele ocjena prvi je puta predstavljena u Vodiču za korisnike ECTS-a iz 2009. godine, kao zamjena prethodnim ljestvicama ocjena u ECTS-u (A, B, C, D, E), koje se više ne upotrebljavaju.

Čak i u slučajevima kada prenošenje ocjena nije nužno s obzirom na lokalne akademske tradicije inozemnih visokih učilišta, izrada tablice raspodjele ocjena olakšat će pravедno postupanje prema studentima po njihovu povratku na matično visoko učilište. Važno je napomenuti da je dobra praksa i internim ispitnim povjerenstvima omogućiti pristup detaljnim statističkim informacijama o ocjenjivanju ispita kako bi se proces učinio transparentnijim i kako bi se ukazalo na različitosti koje bi mogle upućivati na pitanja za daljnje razmatranje.

Partneri u združenim studijskim programima trebali bi se unaprijed usuglasiti u okviru svojih konzorcija o tome na koji će način pristupiti ocjenjivanju i prijenosu ocjena.

Tablice raspodjele ocjena pokazuju kako se na određenome visokom učilištu primjenjuje postojeća nacionalna ljestvica ili ljestvica visokog učilišta – bilo u sustavima sa selekcijskim postupkom ili bez njega – i omogućavaju usporedbu sa statističkom raspodjelom ocjena u paralelnoj referentnoj skupini drugoga visokog učilišta. One prikazuju statističku raspodjelu pozitivnih ocjena (prolaz i iznad) dodijeljenih u svakom području studiranja na određenome visokom učilištu. Važni su i dodatni podatci o stopama uspješnosti na istoj razini agregacije, no oni se ne bi se trebali upotrebljavati pri prijenosu.

Tablice raspodjele ocjena moraju biti razvijene u standardiziranom formatu za referentne skupine studenata upisanih na studijske programe koji pripadaju istom području studija. Takve bi skupine trebale biti prikladne veličine u smislu broja studenata i broja godina uzetih u obzir.

Izrada tablica raspodjele ocjena zadatak je koji će na mnogim visokim učilištima biti proveden na središnjoj razini. Ona ne bi trebala izazvati pretjerane poteškoće s obzirom na to da su potrebni podatci uglavnom dostupni putem informacijskih sustava visokih učilišta, a izračunavanje postotaka jednostavno je uz pomoć jednostavnog softvera. Uključuje samo tri koraka:

1. Utvrđivanje referentnih skupina unutar visokog učilišta na temelju objektivnih i transparentnih kriterija koji bi trebali biti pridruženi izrađenim tablicama raspodjele ocjena. U nedostatku metoda temeljenih na usporedivim ishodima učenja predlaže se upotreba klasifikacije ISCED-F, koja sadrži standardiziranu i hijerarhijsku klasifikaciju područja studija. Da bi referentne skupine bile dovoljno velike za statistički relevantnu usporedbu, predlaže se primjena klasifikacije ISCED na „uskoj” (eng. *narrow*) ili „detaljnoj” (eng. *detailed*) razini (Institut za statistiku UNESCO-a, 2014.).
2. Izračunavanje apsolutnog broja prolaznih ocjena dodijeljenih svakoj referentnoj skupini identificiranih u najmanje posljednje dvije godine. Sjetite se da se podatci o stopama uspješnosti kod ovog izračuna neće upotrebljavati.
3. Izračunavanje raspodjele ocjena u smislu postotaka prolaznih ocjena dodijeljenih referentnoj skupini i računanje kumulativnih postotaka. Rezultat je tablica raspodjele ocjena s postotcima i kumulativnim postotcima za svaku utvrđenu referentnu skupinu.

Slijedi ilustrativan primjer tablice ocjena:

Ocjene koje upotrebljava visoko učilište (od najviše do najniže prolazne ocjene)*	Broj prolaznih ocjena dodijeljenih referentnoj skupini	Postotak svake ocjene s obzirom na ukupan broj dodijeljenih prolaznih ocjena	Kumulativni postotak dodijeljenih prolaznih ocjena
10	50	5%	5%
9	100	10%	15%
8	350	35%	50%
7	300	30%	80%
6	200	20%	100%
Ukupno:	1.000	100%	

*Sustavi ocjenjivanja/pristupi ocjenjivanju mogu bit utvrđeni na nacionalnoj razini.

Uključi li se u prijepis ocjena ili dopunsku ispravu o studiju, tablica će olakšati interpretaciju svake dodijeljene ocjene i neće zahtijevati daljnje računanje. U okviru projekta „Europski sustav konverzije ocjena” (eng. *European Grade Conversion System – EGRACONS*) razvijeni su primjeri vizualne prezentacije tablice ocjena.

4.4. Konverzija ocjena

Kada visoka učilišta odluče prenijeti ocjene studenata u mobilnosti, nastavnik nadležan za prijenos bodova treba usporediti tablicu raspodjele ocjena u svojoj referentnoj skupini s tablicom koju je drugo visoko učilište izradilo za usporednu referentnu skupnu. Pozicija svake ocjene unutar dviju tablica može se usporediti, a na temelju usporedbe pojedine ocjene mogu se konvertirati.

Obično se rasponi postotaka zastupljenosti pojedinih ocjena preklapaju. Budući da je cilj ovog postupka transparentnost, visoko učilište trebalo bi unaprijed odlučiti hoće li uzeti u obzir minimalnu, prosječnu ili maksimalnu usporedivu ocjenu unutar raspona koji se preklapaju.

Dodatak 2. sadrži primjere provedbe konverzije ocjena u praksi.

5

ECTS i cjeloživotno učenje

ECTS i cjeloživotno učenje

Ovo je poglavlje posvećeno ulozi ECTS-a u olakšavanju cjeloživotnog učenja, otvorenih mogućnosti za učenje i priznavanja prethodnog učenja i iskustva.

5.1. Cjeloživotno učenje – otvorene mogućnosti za učenje

Okolina za učenje u okviru visokog obrazovanja mijenja se s brzim razvojem raznolikih i fleksibilnih mogućnosti za učenje, koje uključuju mješovito učenje (eng. *blended learning*), nove oblike otvorenoga *online* učenja, masovne otvorene *online* tečajeve (eng. *Massive Open Online Course* – MOOC), otvorene obrazovne sadržaje (eng. *Open Educational Resources* – OER), učenje kroz rad, samousmjeravano učenje, individualne puteve učenja i trajni profesionalni razvoj (pogledajte poglavlje 3.). Sve veći broj polaznika polazi pojedinačne sastavnice studijskih programa, ne težeći pritom stjecanju određene kvalifikacije. Visoka učilišta suočena su s potrebom da zadovolje raznolik skupinu studenata te omoguće razvoj individualnih puteva učenja i različite oblike učenja. Posljedično, mnoga visoka učilišta unose raznolikost i nude sastavnice studijskih programa koje uključuju inovativne oblike učenja i poučavanja za sve, uz primjenu novih tehnologija i otvorenih obrazovnih sadržaja.

Snaga ECTS-a u tome je da može biti primijenjen u svim tim kontekstima cjeloživotnog učenja, uz primjenu istih načela određivanja, dodjeljivanja, prikupljanja i prijenosa bodova. Kao i pri određivanju bodova koji se vežu uz sastavne dijelove programa, bodovi koji se vežu uz otvoreno učenje i druge oblike cjeloživotnog učenja također se temelje na radnom opterećenju koje je prosječno potrebno za stjecanje definiranih ishoda učenja.

Pružatelji visokog obrazovanja „formalno” osigurane kvalitete (tj. na isti način i u skladu s jednakim standardima kao i konvencionalna visoka učilišta), poput otvorenog učenja, potiču se na primjenu ECTS-a s transparentnim mehanizmima opisanim u ovome Vodiču. Time će se uvelike olakšati prijelaz između različitih oblika učenja, priznavanje i prijenos, uz povećanje povjerenja polaznika i dionika u ishode otvorenog učenja.

Trajni profesionalni razvoj (eng. *Continuing Professional Development* – CPD) u sve je većoj mjeri prepoznat kao ključan za osobe koje rade u reguliranim profesijama. To posebice vrijedi kod profesija u području zdravstva. Trajni profesionalni razvoj ima prekograničnu dimenziju čija je važnost sve veća. Bez obzira na to je li dobrovoljan ili obavezan, stručnjaci i pružatelji obrazovnih usluga doživljavaju ga kao oblik cjeloživotnog učenja. Uključuje formalno, neformalno i informalno učenje. Iako bi se elementi trajnoga profesionalnog razvoja mogli preoblikovati u kvalifikacije druge razine (kakve se stječu završetkom diplomskih studija) ili stručne doktorate (ovisno o nacionalnom zakonodavstvu), on kao praksa koja je u potpunosti stručna ima specifičan karakter: može biti samoupravljan i samoprocjenjivan uz recenziju drugih stručnjaka. Ipak, uzimajući u obzir zapošljivost, trajno pravo na bavljenje profesijom, zadovoljavanje standarda profesije, zaštitu javnosti i, kod zdravstvenih profesija, sigurnost pacijenta, postignuće mora biti mjerljivo, provjerljivo i certificirano od strane priznatoga/ovlaštenog tijela.

Unutar zajednice za trajni profesionalni razvoj pitanje kako to postići ostaje predmetom rasprave. I Europski sustav bodova u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju (eng. *European Credit System for Vocational Education and Training* – ECVET) i ECTS smatraju se relevantnima, s obzirom na to da se trajni profesionalni razvoj može smjestiti na bilo koju od osam razina Europskoga kvalifikacijskog okvira. Ipak, dodirna točka između dvaju sustava još nije dovoljno propusna i različite profesije imaju različite „kulture” i nacionalne „supkulture”. Rasprava o odnosu između dvaju europskih bodovnih sustava traje i postoji nada da će dovesti do veće jasnoće primjene bodova pri trajnome profesionalnom razvoju. U međuvremenu, izvoditelji programa trajnoga profesionalnog razvoja na razinama od 5. do 8. Europskoga kvalifikacijskog okvira potiču se na razmatranje prikladnosti primjene bodova ECTS-a u svrhu postizanja transparentnosti, priznavanja, prikupljanja i prijenosa, uz primjenu metodologije navedene u ovom Vodiču.

Bodovi dodijeljeni za sve oblike visokog obrazovanja, uključujući trajno i profesionalno obrazovanje, mogu biti priznati i prikupljeni u svrhu stjecanja kvalifikacije ili ne, ovisno o želji studenta i/ili uvjetima za dodjeljivanje kvalifikacije. Neki gostujući studenti mogu biti zainteresirani za polaznje sastavnice studijskog programa bez želje za stjecanjem kvalifikacije, ali dodjeljivanje i evidentiranje bodova može im omogućiti da ih upotrijebe kasnije u budućnosti ako pože.

Dokumentiranje svih postignuća u učenju i dodjeljivanje odgovarajućeg broja bodova ECTS-a za određenu razinu učenja omogućava priznavanje tog učenja na transparentan i vjerodostojan način, tako da bodovi mogu doprinijeti stjecanju kvalifikacije u budućnosti. Instrumenti vrednovanja i priznavanja u formalnom obrazovanju trebaju se prilagoditi razvoju raznolikijeg, fleksibilnog obrazovnog okruženja, uzimajući u obzir nove oblike otvorenog učenja omogućenoga primjenom tehnologije. Ispravna primjena ECTS-a uvelike će unaprijediti i olakšati taj proces.

5.2. Priznavanje prethodnog učenja i iskustva

Visoka učilišta trebala bi biti nadležna za dodjeljivanje bodova za ishode učenja stečene izvan formalnog konteksta učenja, kroz radno iskustvo, volontiranje, studentsko sudjelovanje, samostalno učenje, pod uvjetom da ti ishodi učenja zadovoljavaju uvjete za stjecanje kvalifikacije ili uvjete sastavnice studijskog programa. Priznavanje ishoda učenja stečenih neformalnim i informalnim učenjem trebalo bi automatski biti popraćeno dodjeljivanjem broja bodova ECTS-a jednakoga onomu koji se veže uz odgovarajući dio formalnog programa.

Kao i u formalnom obrazovanju, dodjeljivanju bodova prethodi vrednovanje radi utvrđivanja ostvarenja ishoda učenja. Metode i kriteriji vrednovanja trebaju biti oblikovani na takav način da mjere ostvarenje potrebnih ishoda učenja na

određenoj razini, bez obzira na specifične aktivnosti vezane uz učenje ili radno opterećenje. Primjerice, „sudjelovanje u razrednoj raspravi” koja se tiče određene teme ne bi bilo uzeto u obzir pri vrednovanju, dok bi odgovarajući ishod učenja u smislu „oblikovanja argumenata pri interakciji s grupom” bio relevantan. Potrebno je odrediti odgovarajuće osoblje na svakom odjelu/odsjeku koje je formalno ovlašteno i osposobljeno za dodjeljivanje bodova za ishode učenja stečene izvan konteksta formalnog učenja, na temelju transparentnih kriterija utvrđenih i objavljenih od strane visokog učilišta. Važno je znati da će se od njih očekivati da izvještavaju o svojim odlukama i dokumentiraju ih putem redovitih izvješća odgovarajućem povjerenstvu (na razini visokog učilišta ili njegove sastavnice).

Postoji širok raspon **metoda vrednovanja pri priznavanju prethodnog učenja i iskustva**. Jedan od alata vrednovanja jest metoda portfelja. Portfelji sadrže dokumente koje su pojedinci prikupili kako bi prikazali pojedinačne vještine stečene na različite načine.

Portfelj uključuje skup materijala koji potvrđuju vještine i znanja stečene kroz prethodno iskustvo u neformalnom i informalnom učenju. Sadrži preporuke poslodavaca i mentora; može sadržavati procjenu uspješnosti, životopis i druge dokumente. Upotrebljavajući portfelj osoba nadležna za vrednovanje analizira niz dostavljenih informacija. Pojedinci koji traže priznavanje prethodnog učenja i iskustva možda će pri pripremi portfelja trebati pomoć i savjet.

Visoka učilišta trebala bi razviti politike priznavanja neformalnoga i informalnog učenja. Te bi politike trebale uključivati elemente poput savjetovanja, povratnog informiranja o rezultatima vrednovanja i mogućnosti ulaganja žalbe. Visoka učilišta trebala bi uspostaviti jedinice za savjetovanje i priznavanje neformalnoga i informalnog učenja. One mogu imati različite oblike ovisno o nacionalnoj praksi ili praksi visokog učilišta (primjerice, mogu postojati unutar pojedinačnih visokih učilišta ili kao zajednički centri nekoliko visokih

učilišta). Politike i prakse visokih učilišta trebaju biti objavljene na uočljivim mjestima na njihovim mrežnim stranicama.

Priznavanje neformalnoga i informalnog učenja pridonosi socijalnoj uključenosti visokih učilišta. Širenje mogućnosti pristupa za pojedince iz profesionalnog života i niza netradicionalnih okruženja za učenje pomaže pri ostvarenju cjeloživotnog učenja. Visoka učilišta trebaju biti posebice otvorena za priznavanje strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.

Proces dodjeljivanja bodova za neformalno i informalno učenje sastoji se od četiriju glavnih koraka:

1. Početno savjetovanje i usmjeravanje (što proces podrazumijeva za pojedinca koji traži priznavanje; bodovna ograničenja za neformalno/informalno učenje; troškovi, uloge i odgovornosti pojedinca koji traži priznavanje i nastavnika/savjetnika; različiti putevi učenja do stjecanja kvalifikacije).
2. Potkrepljivanje (refleksivan proces; razumijevanje ishoda učenja; utvrđivanje vlastitih ishoda učenja; prikupljanje i selekcija dokaza).
3. Priznavanje/vrednovanje (vrednovanje dokaza o stjecanju ishoda učenja; kriteriji vrednovanja).
4. Dodjeljivanje bodova (bodovi dodijeljeni ovim procesom jednake su vrijednosti kao bodovi koji se stječu formalnim obrazovanjem).

ECVET

Europski sustav bodova u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju (eng. *European Credit System for Vocational Education and Training* – ECVET) uspostavljen je prema Preporuci Europskog parlamenta i Vijeća iz 2009. godine (2009/C 155/02).

ECVET je namijenjen olakšavanju prijenosa, prikupljanja i priznavanja vrednovanih ishoda učenja pojedinaca kojima je cilj steći kvalifikaciju u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju.

Poput ECTS-a, ECVET polaznicima olakšava i podupire ih u oblikovanju vlastitih puteva učenja uz prikupljanje bodova – bilo unutar određene obrazovne ustanove, između obrazovnih ustanova, između država i između različitih obrazovnih podsustava i konteksta učenja (tj. formalnog, neformalnog i informalnog učenja) – i pomaže im pri nadogradnji vlastitih individualnih stilova učenja i iskustava.

Kao i ECTS, ECVET se temelji na ideji 60 bodova, no dodjeljivanje je bodova drugačije. ECVET se često upotrebljava za evidentiranje i prikupljanje vrednovanih ishoda učenja bez pretvaranja u bodove. Dakle, umjesto na pretvaranju u bodove, priznavanje učenja iz strukovnog obrazovanja i osposobljavanja treba se temeljiti na ishodima učenja.

6

ECTS i osiguravanje kvalitete

ECTS i osiguravanje kvalitete

U ovome je poglavlju opisano kako ECTS pridonosi unapređenju kvalitete visokih učilišta, a navedeni su i primjeri evaluacije primjene ECTS-a.

Za osiguravanje kvalitete primarno je odgovorno svako visoko učilište, u skladu s dogovorom ministara nadležnih za obrazovanje država sudionica Bolonjskog procesa (Priopćenje iz Berlina, 2003.). Unutarnje osiguravanje kvalitete uključuje sve postupke koje provode visoka učilišta kako bi osigurala da kvaliteta njihovih programa i kvalifikacija bude u skladu s njihovim vlastitim odredbama i onima drugih relevantnih tijela, poput agencija za osiguravanje kvalitete. Vanjsko vrednovanje kvalitete koje provode agencije za osiguravanje kvalitete

pruža povratne informacije visokim učilištima i informacije dionicima. Načela i procesi osiguravanja kvalitete primjenjuju se na sve oblike učenja i poučavanja (formalno, neformalno, informalno; novi oblici učenja, poučavanja i vrednovanja). Europski standardi i smjernice za osiguravanje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja (eng. *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* – ESG, ENQA, 2005.) potiču unutarnje i vanjsko osiguravanje kvalitete.

Nota bene

„Europski standardi i smjernice (ESG) skup su standarda i smjernica za unutarnje i vanjsko osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju. Oni nisu standardi kvalitete, niti propisuju kako se provode postupci osiguravanja kvalitete, već daju smjernice koje pokrivaju područja ključna za pružanje kvalitetnog visokog obrazovanja. Potrebno ih je sagledati u širem kontekstu koji uključuje kvalifikacijske okvire, ECTS i dopunsku ispravu o studiju, koji također pridonose promicanju transparentnosti i međusobnog povjerenja u visokom obrazovanju u Europskom prostoru visokog obrazovanja.”

Standardi 1.2., 1.3., 1.4. i s njima povezane smjernice odnose se na područja povezana s ECTS-om (točnije, izradu programa, učenje usmjereno na studenta, poučavanje i vrednovanje te upisivanje, napredovanje, priznavanje i certificiranje).

Dobra praksa u primjeni ECTS-a pomoći će visokim učilištima da unaprijede kvalitetu svojih programa i svoje ponude vezane uz mobilnost u svrhu učenja. Stoga osiguravanje kvalitete primjene ECTS-a treba biti provedeno uz odgovarajuće procese procjene (primjerice praćenje, unutarnje i vanjsko vrednovanje kvalitete i prikupljanje povratnih informacija od studenata) i trajno unapređivanje kvalitete. Pri procjeni uspješnosti programa (uključujući ishode učenja, radno opterećenje i metode vrednovanja) upotrebljavat će se niz pokazatelja. Oni

mogu uključivati visoke stope odustajanja od studija ili neuspješnosti, kao i dulje vrijeme potrebno za završetak studija. Program se može smatrati uspješnim kad su njegovi ciljevi ostvareni u određenom roku, odnosno kad studenti steknu definirane ishode učenja, prikupe potrebne bodove i steknu kvalifikaciju kako je planirano programom. Ipak, pri svakoj analizi važno je kritički pristupiti tim elementima, s obzirom na to da oni mogu ukazivati i na neučinkovito planiranje ili izvođenje programa ili neodgovarajuće mjere podrške studentima.

Sljedeći pokazatelji mogu se upotrebljavati pri procjeni kvalitete primjene ECTS-a:

- sastavnice studijskih programa povezane su s odgovarajućim ishodima učenja te su dostupne jasne informacije o njihovoj razini, bodovima, izvođenju i vrednovanju;
- studije je moguće završiti u službeno određenom roku (tj. radno opterećenje koje se veže uz akademsku godinu, semestar, trimestar ili pojedinu sastavnicu programa realistično je);
- godišnjim praćenjem ispituju se sve promjene u obrascima postignuća i postignutih rezultata te je ono popraćeno odgovarajućom revizijom;
- studentima su dostupne detaljne informacije i savjeti, tako da mogu pratiti pravila napredovanja, koristiti mogućnosti fleksibilnih puteva i odabirati sastavnice studijskih programa na razini odgovarajućoj za svoju kvalifikaciju;
- studenti su bez odgađanja obaviješteni o svojim rezultatima.

Za studente u mobilnosti i priznavanje to znači da:

- su procesi prijenosa bodova uključeni u postupke praćenja, provjere i vrednovanja;
- je odgovarajuće osoblje određeno kao nadležno za pitanja priznavanja i prijenosa;
- su ugovori o učenju sklopljeni u svim slučajevima; daljnji tijek i sve naknadne promjene podložni su osjetljivim, ali strogim procesima odobravanja;
- dolazni studenti u mobilnosti polaze sastavnice studijskog programa iz postojećeg kataloga kolegija; vrednuju se i ocjenjuju na jednak način kao i domaći studenti;
- su dostupni detaljni prijepisi dodijeljenih bodova i ocjena;
- se priznaju svi bodovi vezani uz uspješno položene sastavnice studijskih programa koji su dio konačne verzije odobrenog ugovora o učenju; rezultati se objavljuju i prenose bez odgađanja;
- postoje tablice ocjena koje služe interpretiranju dodijeljenih ocjena, tako da se ocjene (a ne samo bodovi) ispravno navode uz konačno stečenu kvalifikaciju.

Predstavnici studenata trebali bi se aktivno angažirati u procesima osiguravanja kvalitete primjene ECTS-a, i to:

- u unutarnjem osiguravanju kvalitete, pri čemu su studenti izvor informacija (redovito sudjelujući u anketama, fokus-grupama), sudjeluju u pripremi izvješća o samoprocjeni visokih učilišta, aktivno sudjeluju u tijelima odgovornima za procese unutarnjeg osiguravanja kvalitete i praćenja određivanja bodova ECTS-a;
- u vanjskom osiguravanju kvalitete, pri čemu su studenti članovi komisija za vanjsko vrednovanje visokih učilišta i/ili programa.

7

ECTS i ključni dokumenti

ECTS i ključni dokumenti

Primjena ECTS-a popraćena je dokumentima temeljenima na načelima navedenima u ovom Vodiču. U ovome su poglavlju predloženi elementi koje bi ti dokumenti trebali sadržavati, s obzirom na to da oni predstavljaju široko upotrebljavan i prihvaćen način razmjene informacija korisnih svim studentima (uključujući studente u mobilnosti i studente koji nisu u mobilnosti), nastavnomu i administrativnom osoblju, poslodavcima i drugim dionicima.

Za potrebe studenata visoka učilišta trebala bi voditi evidenciju njihovih postignuća na transparentan i lako razumljiv način. Stoga je u ovom Vodiču navedeno koje je informacije potrebno uključiti u ključne dokumente da bi se potaknulo bolje razumijevanje između različitih visokih učilišta i država, unutarnjih i vanjskih dionika.

7.1. Katalog kolegija (eng. *Course Catalogue*)

Katalog kolegija sadržava detaljne, korisniku razumljive i aktualne informacije o okruženju za učenje na visokom učilištu, koje bi trebale biti dostupne studentima prije početka i tijekom njihova studiranja, kako bi im se omogućilo da naprave dobar odabir i najučinkovitije iskoriste svoje vrijeme. Informacije se tiču, primjerice, ponuđenih kvalifikacija, postupaka učenja, poučavanja i vrednovanja, razina programa, sastavnica studijskih programa te izvora za učenje. Katalog kolegija trebao bi sadržavati imena osoba koje je moguće kontaktirati te informacije o tome kako, kada i gdje je to moguće učiniti.

Katalog kolegija potrebno je objaviti na mrežnim stranicama visokog učilišta, navo-

deći nazive kolegija na nacionalnome (ili regionalnome, ako je relevantno) i engleskom jeziku, tako da svim zainteresiranim stranama bude lako dostupan. Potrebno ga je objaviti dovoljno vremena unaprijed da bi budući studenti mogli napraviti svoj odabir.

Visoko učilište može slobodno odlučiti o formatu kataloga, kao i o redoslijedu informacija. Ipak, prati li se zajednička struktura navedena niže, katalozi kolegija lakše su usporedivi, a transparentnost je veća. U svakom slučaju, katalog kolegija treba sadržavati opće informacije o visokom učilištu, podršci studentima, kao i akademske informacije o programima i njihovim pojedinačnim sastavnicama.

Preporučeni elementi kataloga kolegija

Opće informacije:

- naziv i adresa
- opis visokog učilišta (uključujući vrstu i status)
- nadležna akademska tijela
- akademski kalendar
- popis ponuđenih programa
- uvjeti za upis, uključujući jezičnu politiku, i postupci prijave
- organizacija priznavanja mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu i prethodnog učenja (formalnog, informalnog i neformalnog)
- politika određivanja bodova ECTS-a (bodovni okvir visokog učilišta)
- uređenje akademskog usmjeravanja

Podrška studentima:

- ured za studente
- smještaj/stanovanje
- prehrana
- troškovi života
- financijska potpora studentima
- medicinski objekti
- osiguranje
- uvjeti za studente s invaliditetom i posebnim potrebama
- uvjeti za učenje
- mogućnosti za međunarodnu mobilnost
- praktične informacije za dolazne studente u mobilnosti
- jezični tečajevi
- mogućnosti za stručnu praksu
- objekti za sport i slobodno vrijeme
- studentske udruge

Informacije o programima:

- kvalifikacija koja se stječe
- trajanje programa
- broj bodova
- razina kvalifikacije prema nacionalnome kvalifikacijskom okviru i Europskome kvalifikacijskom okviru
- područje/područja studija (primjerice prema klasifikaciji ISCED-F)
- posebni uvjeti za upis (ako je primjenjivo)
- posebno uređenje priznavanja prethodnog učenja (formalnog, neformalnog i informalnog) (ako je primjenjivo)
- odredbe i uvjeti za stjecanje kvalifikacije, uključujući uvjete za završetak studija (ako je primjenjivo)
- profil programa (pogledajte poglavlje o izradi programa)
- ishodi učenja na razini programa
- dijagram strukture programa s bodovima (60 bodova po akademskoj godini s punim radnim opterećenjem)
- način studiranja (redovito/izvanredno/e-učenje itd.)
- odredbe o ispitima i ljestvica ocjena
- dijelovi studija u kojima je predviđena obavezna ili izborna mobilnost (ako je primjenjivo)
- stručna praksa/stručne prakse (ako je primjenjivo)
- učenje kroz rad
- voditelj studija ili ekvivalent
- profili zanimanja osoba s diplomom
- pristup daljnjem studiranju

Za združene programe predlažu se i dodatni elementi:

- informacije o obliku diplome i dopunske isprave o studiju (združena/dvostruka/višestruka)
- članovi konzorcija i njihova uloga
- struktura mobilnosti u okviru programa

Informacije o pojedinačnim sastavnicama studijskih programa:

- šifra
- naziv
- vrsta (obavezna/izborna)
- razina (kratki stručni studij/ prva/druga/treća)
- godina studija na kojoj se izvodi (ako je primjenjivo)
- semestar/trimestar u kojemu se izvodi
- broj bodova ECTS-a koji nosi
- ime nastavnika
- ishodi učenja
- način izvedbe (licem u lice/na daljinu itd.)
- preduvjeti i dodatni uvjeti (ako je primjenjivo)
- sadržaj
- preporučena ili potrebna literatura i drugi izvori/alati za učenje
- planirane aktivnosti vezane uz učenje i metode poučavanja
- metode i kriteriji vrednovanja
- jezik poučavanja

7.2. ECTS i ključni dokumenti za mobilnost koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu

Ugovor o učenju/stručnoj praksi predstavlja službeni, obvezujući dogovor između studenta, matičnoga visokog učilišta i inozemnoga visokog učilišta/organizacije/tvrtke, koji se tiče svih aktivnosti vezanih uz učenje koje će biti provedene.

Ugovor o učenju/stručnoj praksi i njegove izmjene i dopune moguće je odobriti pomoću digitalnih potpisa ili kopija skeniranih potpisa, poslanih elektroničkim putem, u skladu s propisima i praksom visokog učilišta.

7.2.1. Ugovor o učenju (eng. *Learning Agreement for credit mobility for studies*)

Ugovor o učenju

Preporučeni elementi ugovora o učenju:

- ime i kontaktni podatci studenta
- nazivi, adrese i nastavno i/ili administrativno osoblje za kontakt matičnih i inozemnih visokih učilišta
- područje studija studenta na matičnome visokom učilištu (šifre prema klasifikaciji ISCED-F)
- razina studija (kratki stručni studij/prva/druga/treća razina)
- razdoblje studiranja (od/do) na inozemnome visokom učilištu
- studijski program u inozemstvu: poveznica na katalog kolegija inozemnoga visokog učilišta i popis sastavnica studijskog programa koje će student polaziti (sa šiframa i bodovima ECTS-a)
- sastavnice studijskog programa od kojih će student biti oslobođen na matičnome visokom učilištu ako sastavnice kojima pristupi u inozemstvu uspješno položi ili odredba da će razdoblje mobilnosti kao cjelina biti priznato (to će, primjerice, biti slučaj s dijelovima studija u kojima je predviđena mogućnost mobilnosti i programima u koje je integrirano obavezno razdoblje studiranja u inozemstvu)
- potpisi triju strana (studenta te odgovornih osoba na matičnome i inozemnome visokom učilištu)

7.2.2. Ugovor o stručnoj praksi (eng. *Learning Agreement for work placements*)

Ugovor je ključan i pri obavljanju stručne prakse, kao obvezujući dokument u kojemu su navedene aktivnosti vezane uz učenje koje će student obaviti u okviru te sastavnice studijskog programa.

Obaveza je inozemne organizacije da studentu pruži kvalitetnu stručnu praksu, relevantnu za njegov put učenja, s jasno definiranim ishodima učenja, te da mu se po završetku stručne prakse izda potvrda o obavljenoj stručnoj praksi.

Obaveza je matičnoga visokog učilišta da osigura kvalitetu i relevantnost stručne prakse, prati napredak studenta i prizna bodove ECTS-a dodijeljene za uspješno stečene ishode učenja.

Ugovor o stručnoj praksi potpisuju tri strane: student, matično visoko učilište i inozemna organizacija/tvrtka.

Preporučeni elementi ugovora o stručnoj praksi:

- ime i kontaktni podaci studenta
- nazivi, adrese i osobe za kontakt matičnoga visokog učilišta i inozemne organizacije/tvrtke/ itd.
- područje studija studenta na matičnome visokom učilištu (šifre prema klasifikaciji ISCED-F)
- razina studija (kratki stručni studij/prva/druga/treća razina)
- vrsta organizacije/tvrtke (privatna/javna/itd.)
- razdoblje osposobljavanja (od/do) u inozemstvu i bodovi ECTS-a
- ishodi učenja koje će polaznik steći po obavljenoj stručnoj praksi
- detaljan program stručne prakse, uključujući zadatke/obaveze
- broj radnih sati tjedno
- razina poznavanja jezika kojim se govori u okviru stručne prakse koju student ima ili pristaje steći do početka stručne prakse (ako je primjenjivo)
- uređenje praćenja i plan evaluacije
- odredbe vezane uz promjene ugovora o stručnoj praksi
- uređenje priznavanja na matičnome visokom učilištu
- potpisi triju strana (studenta, odgovorne osobe na matičnome visokom učilištu i u inozemnoj organizaciji/tvrtki – uključujući polaznikovog mentora)

7.3. Prijepis ocjena (eng. *Transcript of Records*)

Prijepis ocjena sadrži ažurne podatke o napretku studenata u studiranju: o sastavnicama studijskih programa koje su polazili, broju bodova ECTS-a koje su stekli i ocjenama koje su im dodijeljene.

Budući da je prijepis ocjena ključan dokument za evidentiranje napretka i priznavanje postignuća u učenju, od presudne je važnosti odrediti tko je odgovoran za njegovu izradu, kako se izdaje te kako se dostavlja. Većina visokih učilišta izvodi prijepise ocjena iz svojih baza podataka. Važno je imati na umu da je prijepis moguće upotrebljavati i u drugim kontekstima pa informacije trebaju biti iznesene na transparentan, potpun i jasan način.

U slučaju mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu, inozemno visoko učilište svakom studentu u mobilnosti omogućava dobivanje prijepisa ocjena te ga šalje matičnome visokom učilištu i studentu na kraju njegova razdoblja studiranja, kako bi obavljen rad, dodijeljeni bodovi i lokalne ocjene dobivene za vrijeme razdoblja mobilnosti bili formalno potvrđeni. Prijepis ocjena treba biti poslan u razumno kratkome vremenskom razdoblju nakon objave rezultata studenta na inozemnome visokom učilištu (pogledajte poglavlje o mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu i priznavanju).

Prijepis ocjena

Preporučeni elementi prijepisa ocjena:

- ime studenta
- osobni i/ili kontaktni podatci studenta (ako je primjenjivo)
- naziv i kontakti visokog učilišta
- područje studija studenta i/ili naziv programa
- trenutna godina studija
- sastavnice studijskog programa koje je student polazio na visokom učilištu (sa šiframa, bodovima i lokalnim ocjenama)
- opis sustava ocjenjivanja visokog učilišta
- informacije o raspodjeli ocjena za utvrđenu referentnu skupinu
- datum izdavanja i potpis odgovorne osobe

Matično visoko učilište studentu treba omogućiti dobivanje prijepisa ocjena (ili ekvivalentnog dokumenta/pristupa bazi podataka), bez daljnjih potraživanja, u razumnome vremenskom roku. Na taj se način osigurava jasnoća ishoda priznavanja razdoblja mobilnosti u inozemstvu.

U slučaju studiranja preporučuje se uključivanje nadomještenih sastavnica matičnoga studijskog programa, pripadajućeg broja bodova i, ako je primjenjivo, konvertiranih ocjena koje su studentu dodijeljene u inozemstvu.

Kada se razdoblje mobilnosti priznaje kao cjelina, a ne svaka sastavnica pojedinačno, matično visoko učilište treba samo evidentirati broj bodova, lokalne ocjene (ako je primjenjivo) i ishode učenja definirane za cijelo razdoblje mobilnosti.

U slučaju stručne prakse prijepis ocjena matičnoga visokog učilišta sadržavat će najmanje one informacije koje su nužne za ispunjavanje svih dogovora o priznavanju koji su dio ugovora o stručnoj praksi sklopljenoga prije razdoblja mobilnosti. To može uključivati odobravanje konkretnog broja bodova, ocjene, itd.

7.4. Potvrda o obavljenoj stručnoj praksi (eng. *Work Placement Certificate*)

Svrha je potvrde o obavljenoj stručnoj praksi osiguravanje transparentnosti i isticanje vrijednosti iskustva stručne prakse. Dokument izdaje inozemna organizacija/poslovna organizacija nakon što polaznik završi stručnu praksu, a moguće ga je nadopunjavati drugim dokumentima, poput pisama preporuke.

Potvrda o obavljenoj stručnoj praksi

Preporučeni elementi potvrde o obavljenoj stručnoj praksi:

- ime studenta
- naziv organizacije/poslovne organizacije
- kontakti podaci organizacije/poslovne organizacije (ulica, grad, država, telefon, adresa elektroničke pošte, mrežne stranice)
- vrsta organizacije/poslovne organizacije (privatni/javni/civilni sektor/...)
- početak i kraj stručne prakse
- detaljan program stručne prakse, popis zadataka
- stečena znanja, (intelektualne i praktične) vještine i kompetentnost (stečeni ishodi učenja)
- procjena uspješnosti studenta
- datum izdavanja, ime i potpis odgovorne osobe u inozemnoj organizaciji/poslovnoj organizaciji

Zahvale

Zahvale

Ovaj Vodič utemeljen je na opsežnom radu obavljenom proteklih godina u okviru Bolonjskog procesa i u pojedinačnim državama. Bilo bi nemoguće odati priznanje svim organizacijama i pojedincima koji su u tome sudjelovali.

Europska komisija želi posebno zahvaliti članovima Ad hoc radne skupine za doradu Vodiča za korisnike ECTS-a, koju su imenovale države Europskog prostora visokog obrazovanja i uključene organizacije, za njihovu podršku i predanost:

Ivan Babyn (Ukrajina)

Tim Birtwistle (Ujedinjeno Kraljevstvo)

Regine Bolter (Austrija)

Howard Davies (Udruga europskih sveučilišta, eng. *European University Association* – EUA)

Béatrice Delpouve (Francuska)

Roza Dumbraveanu (Moldavija)

Luc François (Belgija)

Volker Gehmlich (Njemačka)

Nerses Gevorgyan (Armenija)

Judit Hidasi (Mađarska)

Maria Kelo (Europska udruga za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju, eng. *European Association for Quality Assurance in Higher Education* – ENQA)

Eliane Kotler (Francuska)

Sandra Kraze (Europska udruga visokih učilišta, eng. *European Association of Institutions in Higher Education* – EURASHE)

Janerik Lundquist (Švedska)

Raimonda Markeviciene (Litva)

Lene Oftedal (Norveška)

John Reilly (Ujedinjeno Kraljevstvo)

Maria Sticchi Damiani (Italija)

Anthony Vickers (Ujedinjeno Kraljevstvo)

Nevena Vuksanović (Europska studentska unija, eng. *European Students Union* – ESU)

Robert Wagenaar (Nizozemska)

Dodatak 1. Pojmovnik

Pojmovnik

B

Bod ECTS-a (eng. *credit*)

Bodovima ECTS-a izražava se obujam učenja na temelju definiranih ishoda učenja i pripadajućega radnog opterećenja. Ishodima učenja i pripadajućemu radnom opterećenju koji se vežu uz jednu akademsku godinu s punim radnim opterećenjem ili njezin ekvivalent pripisuje se 60 bodova ECTS-a, što obično podrazumijeva određen broj sastavnica studijskog programa kojima se bodovi pripisuju (na temelju ishoda učenja i radnog opterećenja). Bodovi se u pravilu izražavaju cijelim brojevima.

C

Cjeloživotno učenje (eng. *lifelong learning*)

Sve aktivnosti vezane uz učenje poduzete tijekom života s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetentnosti u okviru osobnog, građanskog, društvenog i/ili profesionalnog djelovanja pojedinca (Priopćenje (2001.) 678).

Programi i usluge koje pridonose cjeloživotnom učenju u okviru visokog obrazovanja mogu uključivati redovite programe, trajno obrazovanje, večernju nastavu, posebne programe za izvanredne polaznike, pristup knjižnicama/ostalim obrazovnim sadržajima, učenje na daljinu, programe osposobljavanja, usmjeravanje i savjetovanje te druge aktivnosti i inicijative.

D

Dio studija u kojemu je predviđena mogućnost mobilnosti (eng. *mobility window*)

Dio studija u kojemu je predviđena mogućnost mobilnosti odnosi se na vremensko razdoblje predodređeno za međunarodnu mobilnost studenata koje je sastavni dio studijskog programa (Ferencz et al., 2013.).

Dodjela bodova (eng. *award of credits*)

Postupak kojim se studentima i drugim polaznicima formalno dodjeljuju bodovi pripisani kvalifikaciji i/ili njezinim dijelovima pod uvjetom da su stekli definirane ishode učenja. Na državnim je tijelima da odrede koje ustanove imaju pravo dodjeljivanja bodova ECTS-a. Bodovi se dodjeljuju pojedinačnim studentima nakon što završe potrebne aktivnosti vezane uz učenje i steknu definirane ishode učenja, što je potom dokazano odgovarajućim vrednovanjem. U slučaju da su studenti i drugi polaznici stekli ishode učenja u drugom formalnom, neformalnom ili informalnom kontekstu učenja ili u drugom vremenskom razdoblju, bodovi im mogu biti dodijeljeni na temelju vrednovanja i priznavanja tih ishoda učenja.

Dokument o mobilnosti Europass

(eng. *Europass Mobility*)

Europass uključuje pet dokumenata (životopis, jezičnu putovnicu, dokument o mobilnosti, dodatak svjedodžbi i dopunsku ispravu o studiju) kojima je cilj učiniti vještine i kvalifikacije jasno i lako razumljivima u Europi. U dokumentu o mobilnosti bilježe se znanja i vještine stečene u drugoj europskoj državi, a popunjavaju ga ustanove/organizacije uključene u mobilnost pojedinca (matična i inozemna ustanova/organizacija).

Dopunska isprava o studiju

(eng. *Diploma Supplement*)

Dopunska isprava o studiju dokument je koji se pridružuje diplomu u visokom obrazovanju, a sadržava standardiziran opis vrste, razine, konteksta, sadržaja i statusa studija koji je završila osoba kojoj se dodjeljuje diploma. Izdaju je visoka učilišta u skladu sa standardima koje su donijeli Europska komisija, Vijeće Europe i UNESCO. Dopunska isprava o studiju jedan je od alata za postizanje transparentnosti u okviru Europassa.

Sadrži sljedećih osam skupina podataka:

- podatci nositelja kvalifikacije
- podatci o kvalifikaciji
- podatci o razini i ulozi kvalifikacije
- podatci o sadržaju i postignutim rezultatima
- ovjera dopunske isprave o studiju
- podatci o nacionalnom sustavu visokog obrazovanja (preuzeti od nacionalnih izvještajnih centara o akademskoj pokretljivosti i priznavanju visokoškolskih kvalifikacija (eng. *National Academic Recognition Information Centres – NARIC*))
- ostali relevantni podatci.

Diplomirani u svim državama sudionicama Bolonjskog procesa imaju pravo na automatsko i besplatno primanje dopunske isprave u studiju na jednom od službenih jezika Europske unije.

Dublinski deskriptori (eng. *Dublin Descriptors*)

Dublinski su deskriptori opisnice razina predstavljene 2003. i usvojene 2005. godine kao Kvalifikacijski okvir Europskog prostora visokog obrazovanja. Sastoje se od općenitih navoda koji se odnose na tipično očekivana postignuća i sposobnosti povezane sa završetkom svake od (bolonjskih) razina. Opisnice omogućavaju razlikovanje različitih razina u širem i općem smislu. Uključuju sljedećih pet sastavnica:

- znanje i razumijevanje,
- primjena znanja i razumijevanja,
- prosuđivanje,
- komunikacija,
- vještine za cjeloživotno učenje.

Erasmus+

E Program Europske unije za obrazovanje, osposobljavanje, mlade i sport za razdoblje od 2014. do 2020. godine (Uredba (EU) br. 1288/2013).

Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje (eng. *European Qualifications Framework for Lifelong Learning* – EQF)

Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje zajednički je europski referentni okvir koji omogućava državama Europske unije da međusobno povezuju svoje sustave kvalifikacija. Europski parlament i Vijeće usvojili su ga 23. travnja 2008. godine. Europski kvalifikacijski okvir uključuje osam referentnih razina temeljnih na ishodima učenja, koji su definirani u smislu znanja, vještina i kompetentnosti. Njegovom primjenom naglasak s čimbenika poput trajanja učenja ili vrste ustanove prelazi na ono što osoba koja je stekla kvalifikaciju doista zna i može učiniti. Kvalifikacije postaju prepoznatljivije i razumljivije diljem različitih država i sustava u Europskoj uniji.

Europski prostor visokog obrazovanja (eng. *European Higher Education Area* – EHEA)

Europski prostor visokog obrazovanja osnovan je na desetoj obljetnici Bolonjskog procesa u ožujku 2010. godine, tijekom ministarske konferencije u Budimpešti i Beču. U skladu s glavnim ciljem Bolonjskog procesa od njegova početka 1999. godine, namjena je EHEA-e osigurati lakšu usporedivost, kompatibilnost, povezanost i privlačnost sustava visokog obrazovanja u Europi.

Europski sustav bodova u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju (eng. *European Credit System for Vocational Education and Training* – ECVET)

Cilj je ECVET-a omogućavanje prijenosa, priznavanja i prikupljanja ishoda učenja radi stjecanja kvalifikacije. Riječ je o decentraliziranom sustavu koji se temelji na dobrovoljnom sudjelovanju država članica i

dionika u strukovnom obrazovanju, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i propisima. On pruža metodološki okvir za opisivanje kvalifikacija u smislu ishoda učenja uz primjenu skupova, omogućavajući određivanje prenosivih bodova u državama članicama s različitim obrazovnim i kvalifikacijskim okvirima. ECVET se temelji na partnerskim ugovorima vezanima uz transparentnost kvalifikacija i međusobnom povjerenju dionika (ECVET, 2010.).

Europski sustav prijenosa i prikupljanja bodova (eng. *European Credit Transfer and Accumulation System* – ECTS)

Sustav usmjeren na polaznika namijenjen prikupljanju i prijenosu bodova, utemeljen na načelu transparentnosti procesa učenja, poučavanja i vrednovanja. Cilj mu je olakšati planiranje, provedbu i evaluaciju studijskih programa i mobilnosti studenata priznavanjem postignuća u učenju, kvalifikacija i razdoblja učenja.

F **Fleksibilnost** (eng. *flexibility*)

Odnosi se na mjere kojima se pružanje visokog obrazovanja čini fleksibilnijim. Iza tog koncepta stoji ideja da se visoko obrazovanje učini dostupnim većem broju ljudi i da se poveća prilagodljivost različitim načinima života u modernim društvima. Također, pojam se veže uz fleksibilnost u izradi programa/kurikuluma i pristupima učenju i poučavanju.

Formalno učenje (eng. *formal learning*)

Učenje koje je obično povezano s ustanovom za obrazovanje ili osposobljavanje, strukturirano je (u smislu ciljeva učenja, vremena učenja i podrške učenju) i vodi certificiranju. Formalno je učenje iz perspektive polaznika namjerno.

Informalno učenje (eng. *informal learning*)

Učenje koje je rezultat dnevnih aktivnosti vezanih uz posao, obitelj ili slobodno vrijeme i koje nije organizirano ili strukturirano u smislu ciljeva, vremena ili podrške učenju. Iz perspektive pojedinca može biti nenamjerno. Primjeri ishoda učenja stečenih informalnim učenjem su: vještine stečene kroz životno i radno iskustvo, vještine vođenja projekta, informacijsko-komunikacijske vještine stečene kroz posao, naučeni jezici, interkulturalne vještine stečene tijekom boravka u drugoj državi, informacijsko-komunikacijske vještine stečene neovisno o poslu, vještine stečene kroz volontiranje, kulturne aktivnosti, sport, rad mladih i aktivnosti kod kuće, poput brige o djetetu (Preporuke Vijeća 2012/C 398/01).

Ishod učenja (eng. *learning outcome*)

Navod o tome što pojedinac zna, razumije i može učiniti po završenom procesu učenja. Ostvarenje ishoda učenja mora biti vrednovano pomoću postupaka temeljenih na jasnim i transparentnim kriterijima. Ishodi učenja vežu se uz pojedine sastavnice programa i uz programe u cjelini. Također, primjenjuju se u kontekstu Europskoga kvalifikacijskog okvira i nacionalnih kvalifikacijskih okvira pri opisivanju razine pojedine kvalifikacije.

Katalog kolegija (eng. *Course Catalogue*)

Katalog kolegija uključuje detaljne, korisniku razumljive i aktualne informacije o okruženju za učenje na visokom učilištu (opće informacije o visokom učilištu, podršci studentima, kao i akademske informacije o programima i njihovim pojedinačnim sastavnicama), koje trebaju biti dostupne studentima prije početka i tijekom njihova studiranja kako bi im se omogućilo

da naprave dobar odabir i najučinkovitije iskoriste svoje vrijeme.

Katalog kolegija potrebno je objaviti na mrežnim stranicama visokog učilišta, navodeći nazive kolegija na nacionalnome (ili regionalnome, ako je relevantno) i na engleskom jeziku, tako da svim zainteresiranim stranama bude lako dostupan. Visoko učilište može slobodno odlučiti o formatu kataloga, kao i o redoslijedu informacija. Potrebno ga je objaviti dovoljno vremena unaprijed da bi budući studenti mogli napraviti svoj odabir.

Kolegij (eng. *course unit*)

Samostalno i formalno strukturirano iskustvo učenja. Treba se temeljiti na povezanim i jasnim ishodima učenja, definiranim aktivnostima vezanima uz učenje usklađenima s vremenom dodijeljenim unutar studijskog programa, kao i prikladnim kriterijima vrednovanja.

Kompetencija (eng. *competence*)

Europskim kvalifikacijskim okvirom (EQF-om) kompetencija (eng. *competence*) je definirana kao sposobnost primjene znanja, vještina i osobnih, društvenih i/ili metodoloških sposobnosti u situacijama rada ili studiranja te pri profesionalnome i osobnom razvoju. U kontekstu EQF-a opisana je u smislu odgovornosti i samostalnosti.

Razvoj kompetencija cilj je svih obrazovnih programa. Kompetencije se razvijaju u okviru svih sastavnica studijskih programa i vrednuju na različitim stupnjevima programa. Neke su kompetencije povezane s određenim područjem (specifične za područje studija), druge su generičke (zajedničke različitim programima). Razvoj kompetencija obično se odvija ciklički i na integriran način tijekom cijelog programa.

Kriteriji vrednovanja (eng. *assessment criteria*)

Opisi onoga što se očekuje od polaznika da učini i na kojoj razini kako bi pokazao da je stekao određeni ishod učenja.

Metode i kriteriji vrednovanja povezani s određenom sastavnicom studijskog programa moraju biti prikladni i usklađeni s ishodima učenja koji su za tu sastavnicu definirani, kao i s provedenim aktivnostima vezanima uz učenje.

Kvalifikacija (eng. *qualification*)

U visokom obrazovanju kvalifikacija se iskazuje stručnim ili akademskim nazivom ili akademskim stupnjem, a dokazuje se diplomom ili drugom javnom ispravom izdanom od strane ovlaštene pravne osobe kojom se potvrđuje uspješan završetak akreditiranoga studijskog programa.

Kvalifikacijski okvir Europskog prostora visokog obrazovanja (eng. *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area – QF-EHEA*)

U Europskom prostoru visokog obrazovanja postoje kvalifikacijski okviri na dvjema razinama. Metaokvir (QF-EHEA) usvojen je 2005. godine i sve države članice obavezale su se razviti nacionalne kvalifikacijske okvire usklađene s tim okvirom.

Nacionalni kvalifikacijski okvir za visoko obrazovanje obuhvaća sve kvalifikacije u sustavu visokog obrazovanja. Prikazuje očekivane ishode učenja za pojedinu kvalifikaciju i način na koji se polaznici mogu „kretati” između kvalifikacija.

Cilj je QF-EHEA-e organizirati nacionalne visokoobrazovne kvalifikacije u metaokvir cijeloga europskog prostora. Unutar tog okvira kvalifikacije su određene

prema razinama složenosti i zahtjevnosti (prvostupnik, magistar, doktor znanosti/umjetnosti).

U QF-EHEA-i utvrđene su četiri glavne razine opisane Dublinskim deskriptorima. Oni sadržavaju općenite navode o tipično očekivanim postignućima i sposobnostima po-

vezanima sa završetkom svake razine. Razina kratkog stručnog studija, prva i druga razina određene su i rasponima bodova.

Masovni otvoreni online tečajevi (eng. *Massive Open Online Courses – MOOCs*)

Tečajevi s otvorenim pristupom na koje se moguće besplatno prijaviti, a izvode se *online*, uglavnom uz podršku drugih polaznika ili automatiziranu podršku. Često imaju velik broj polaznika.

Metode vrednovanja (eng. *assessment methods*)

Niz pismenih, usmenih i praktičnih testova/ispita, projekata, izvedbi, prezentacija i portfelja, koji se upotrebljavaju za procjenu napretka studenta i dokazivanje ostvarenja ishoda učenja koji se vežu uz određenu sastavnicu studijskog programa (kolegij/modul).

Mobilnost koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu (eng. *credit mobility*)

Mobilnost studenata na razmjeni, koji određeno vremensko razdoblje provedu na inozemnome visokom učilištu, a tijekom tog razdoblja mogu obavljati aktivnosti na temelju kojih im se dodjeljuju bodovi, koje im potom priznaje matično visoko učilište.

Mobilnost koja omogućava stjecanje kvalifikacije u inozemstvu (eng. *degree mobility*)

Mobilnost u učenju u svrhu stjecanja kvalifikacije, čak i ako je samo dio programa proveden u inozemstvu, primjerice u okviru združenih studija (projekt „Mapiranje mobilnosti na sveučilištima” – eng. *Mapping University Mobility*, 2015.).

Mobilnost u svrhu učenja (eng. *learning mobility*)

Podrazumijeva se da mobilnost u svrhu učenja uključuje fizičku mobilnost pri kojoj polaznik/student odlazi na visoko učilište u drugoj državi, gdje polazi dio ili čitav studijski program. Većina takve mobilnosti događa se u kontekstu planiranih i organiziranih programa. Bodovi stečeni u razdoblju takve mobilnosti formalno se priznaju na matičnome visokom učilištu.

Provodi se i znatna stopa mobilnosti izvan programa razmjene (eng. *freemover*), koja ovisi o inicijativi pojedinca.

Uz fizičku mobilnost, postoje i sve veće mogućnosti za sudjelovanje u virtualnoj mobilnosti. To je moguće u okviru organiziranih združenih ili zajedničkih kurikuluma, otvorenih sveučilišta, pomoću otvorenih obrazovnih sadržaja, masovnih otvorenih *online* tečajeva (MOOC-ova) ili drugih *online* materijala.

Modul (eng. *module*)

Sastavnica studijskog programa u sustavu u kojemu svaka sastavnica studijskog programa nosi jednak broj bodova ili njegov višekratnik.

Nacionalni kvalifikacijski okvir
(eng. *National Qualifications Framework – NQF*)

Instrument za klasificiranje kvalifikacija prema skupini kriterija povezanih s postignutom razinom učenja, kojemu je cilj integrirati i koordinirati nacionalne podsustave kvalifikacija i unaprijediti transparentnost, pristup stjecanju, prohodnost i kvalitetu kvalifikacija te ih uskladiti s potrebama tržišta rada i civilnog društva (Preporuke Vijeća 2012/C 398/01).

Nacionalni kvalifikacijski okviri obuhvaćaju sve obrazovne kvalifikacije – ili sve visokoobrazovne kvalifikacije, ovisno o politici određene države – u obrazovnom sustavu. Pokazuju što se može očekivati od pojedinaca da znaju, razumiju i mogu učiniti na temelju određene kvalifikacije (ishoda učenja), kao i kako su kvalifikacije unutar sustava povezane, odnosno kako se pojedinci mogu „kretati” među kvalifikacijama u obrazovnom sustavu.

Nacionalne kvalifikacijske okvire razvijaju nadležna tijela javne vlasti u određenoj državi u suradnji sa širokim rasponom dionika, uključujući visoka učilišta, studente, nastavno osoblje i poslodavce.

Napredovanje (eng. *progression*)

Proces koji omogućuje polaznicima da prijeđu na viši stupanj u procesu stjecanja određene kvalifikacije i da pristupe obrazovnim programima koji ih pripremaju za stjecanje kvalifikacije više razine od one koju posjeduju.

Neformalno učenje (eng. *non-formal learning*)

Učenje koje se odvija kroz planirane aktivnosti (u smislu ciljeva učenja i vremena učenja), pri čemu je prisutan neki oblik podrške učenju (primjerice odnos između polaznika i nastavnika). Može uključivati programe za stjecanje radnih vještina, pismenosti odraslih i osnovnog obrazovanja osoba koje su napustile školovanje. Vrlo često neformalno učenje odnosi se na usavršavanja unutar tvrtki (kojima tvrtke osuvremenjuju i unapređuju vještine svojih djelatnika, poput informacijsko-komunikacijskih vještina), strukturirano *online* učenje (primjerice upotrebom otvorenih obrazovnih sadržaja) i tečajeve koje organiziraju organizacije civilnog društva za svoje članove, ciljne skupine ili javnost (Ibid.).

(Obrazovni) program (eng. *programme (educational)*)

Skup obrazovnih sastavnica temeljenih na ishodima učenja potrebnih za stjecanje određene kvalifikacije.

Određivanje bodova (eng. *allocation of credits*)

Proces pripisivanja broja bodova kvalifikacijama, studijskim programima ili pojedinačnim sastavnicama studijskih programa. Bodovi se pripisuju kvalifikacijama ili programima u cjelini sukladno nacionalnom zakonodavstvu ili praksi (kada je to prikladno) i u skladu s nacionalnim i/ili Europskim kvalifikacijskim okvirom. Pripisuju se sastavnicama studijskih programa, kao što su kolegiji, završni ili diplomski rad, učenje kroz rad i stručna praksa, u skladu s procijenjenim radnim opterećenjem potrebnim za stjecanje ishoda učenja definiranih za svaku od sastavnica. Kao temelj uzima se 60 bodova ECTS-a po akademskoj godini s punim radnim opterećenjem.

Opisnice razina (eng. *cycle (level) descriptors*)

Općeniti navodi o očekivanim ishodima povezanim sa svakom od triju razina. Dobar primjer općih opisnica razina su tzv. Dublinski deskriptori, koji su jedan od temelja (zajedno s ECTS-om) Kvalifikacijskog okvira Europskog prostora visokog obrazovanja.

Osiguravanje kvalitete (eng. *quality assurance*)

Postupak ili skup postupaka usvojenih na nacionalnoj razini ili razini obrazovne ustanove radi osiguravanja kvalitete obrazovnih programa i kvalifikacija koje se njima stežu.

Osiguravanjem kvalitete potrebno je stvoriti okolinu za učenje u kojoj su sadržaj programa, mogućnosti i uvjeti za učenje primjereni svojoj svrsi. O osiguravanju kvalitete često se govori u kontekstu ciklusa stalnog unapređenja (koji uključuje aktivnosti vezane uz osiguravanje i poboljšavanje kvalitete).

Otvoreni obrazovni sadržaji (eng. *Open Educational Resources – OER*)

Digitalizirani materijali koji su besplatni i otvoreni za nastavnike, studente i osobe koje samostalno uče, za upotrebu i ponovnu upotrebu pri poučavanju, učenju i istraživanju. Uključuju sadržaj učenja, softverske alate za razvijanje, upotrebu i distribuiranje sadržaja te provedbene resurse poput otvorenih licenci. Pojam otvorenih obrazovnih sadržaja također se odnosi na prikupljene digitalne sadržaje koje je moguće prilagođavati i upotrebljavati bez ograničavanja pristupa drugima (Ibid.).

Potvrda o obavljenoj stručnoj praksi (eng. *Work Placement Certificate*)

Dokument koji izdaje inozemna organizacija/poslovna organizacija nakon što polaznik završi stručnu praksu, a moguće ga je nadopunjavati drugim dokumentima, poput pisama preporuke. Cilj mu je osigurati transparentnost i istaknuti vrijednost iskustva stručne prakse.

Pravila napredovanja (eng. *progression rules*)

Skup pravila koja određuju uvjete za napredovanje polaznika u procesu stjecanja određene kvalifikacije i prema drugim kvalifikacijama.

Prijenos bodova (eng. *credit transfer*)

Proces kojim se omogućava da bodovi koje dodijeli jedno visoko učilište budu priznati i da se ubroje među zadovoljene uvjete u okviru programa drugoga visokog učilišta ili da se bodovi stečeni u okviru određenog programa ubroje među zadovoljene uvjete u okviru drugog programa.

Prijenos (bodova) (eng. *transfer (of credits)*)

Proces u kojemu se bodovi dodijeljeni u okviru jednog konteksta (programa, visokog učilišta) priznaju u drugome formalnom kontekstu u svrhu stjecanja kvalifikacije. Bodovi dodijeljeni studentima u okviru jednog programa mogu se prenijeti i dodati bodovima stečenima u okviru drugog programa, koji nudi isto ili drugo visoko učilište. Prijenos bodova ključ je uspješne studijske mobilnosti. Visoka učilišta i njihove sastavnice mogu sklapati sporazume kojima se osigurava automatsko priznavanje i prijenos bodova.

Prijepis ocjena (eng. *Transcript of Records*)

Ažuran zapis o napretku studenata u studiranju: sastavnice studijskih programa koje su polazili, broj bodova ECTS-a koje su stekli i ocjene koje su im dodijeljene. Riječ je o ključnom dokumentu za evidentiranje napretka i priznavanje postignuća u učenju, uključujući razdoblje koje student provede u mobilnosti. Većina visokih učilišta prijepise ocjena izvodi iz vlastitih baza podataka.

Prikupljanje bodova (eng. *accumulation of credits*)

Proces skupljanja bodova dodijeljenih za stjecanje ishoda učenja vezanih uz sastavnice studijskih programa u formalnim kontekstima i za druge aktivnosti vezane uz učenje provedene u informalnim i neformalnim kontekstima. Student može prikupljati bodove radi stjecanja kvalifikacije, u skladu sa zahtjevima visokog učilišta koje dodjeljuje kvalifikaciju, ili radi dokumentiranja osobnih postignuća za potrebe cjeloživotnog učenja.

Priznavanje (akademsko priznavanje) (eng. *recognition (academic recognition)*)

Formalno potvrđivanje vrijednosti studija, kvalifikacije ili diplome jednoga (domaćega ili inozemnoga) visokog učilišta od strane drugoga visokog učilišta u svrhu omogućavanja daljnjeg studiranja.

Priznavanje se može tražiti i radi ostvarivanja akademske karijere na drugome visokom učilištu, a u nekim slučajevima i u svrhu drugih oblika zapošljavanja. U kontekstu Europskog prostora visokog obrazovanja razlikuju se tri glavne razine priznavanja i s njima povezanih instrumenata (kako je predloženo Lisabonskom konvencijom i Bolonjskom deklaracijom):

- I. priznavanje kvalifikacija, uključujući prethodno učenje i profesionalno iskustvo, radi pristupanja ili ponovnog pristupanja visokom obrazovanju;
- II. priznavanje kratkih razdoblja studija vezanih uz mobilnost studenata, pri čemu je glavni instrument ECTS (Europski sustav prijenosa i prikupljanja bodova);
- III. priznavanje cijelih visokoobrazovnih kvalifikacija, pri čemu je osnovni instrument dopunska isprava o studiju (Vlăsceanu et al., 2004.).

Priznavanje bodova (eng. *recognition of credits*)

Proces u kojemu visoko učilište potvrđuje da ishodi učenja stečeni i vrednovani na drugome visokom učilištu zadovoljavaju (neke ili sve) uvjete određenog programa ili njegove sastavnice ili uvjete za stjecanje kvalifikacije.

Priznavanje neformalnoga i informalnog učenja (eng. *recognition of non-formal and informal learning*)

Proces u kojemu visoko učilište potvrđuje da ishodi učenja stečeni i vrednovani u drugom kontekstu (neformalno i informalno učenje) zadovoljavaju (neke ili sve) uvjete određenog programa ili njegove sastavnice ili uvjete za stjecanje kvalifikacije.

Priznavanje prethodnog učenja i iskustva (eng. *recognition of prior learning and experience*)

Priznavanje ishoda učenja stečenih u razdoblju koje je prethodilo traženju priznavanja, bilo formalnim obrazovanjem ili neformalnim i informalnim učenjem (Preporuke Vijeća 2012/C 398/01).

Priznavanje stručnih kvalifikacija (eng. *recognition of professional qualifications*)

Direktivom 2005/36/EZ postavljena su pravila za države članice EU-a koja se odnose na pristup ili bavljenje reguliranom profesijom po stjecanju određenih stručnih kvalifikacija. Direktivom je propisano da država članica domaćin priznaje stručne kvalifikacije stečene u matičnoj državi članici – koje omogućavaju nositelju kvalifikacije da se ondje bavi određenom profesijom – u svrhu pristupa i bavljenja određenom profesijom.

Priznavanje stručnih kvalifikacija od strane države članice domaćina omogućuje nositeljima stručnih kvalifikacija da u toj državi članici dobiju pristup profesiji za koju su stekli kvalifikaciju u matičnoj državi te da je obavljaju pod istim uvjetima kao i državljani države članice domaćina (Direktiva 2005/36/EZ).

Put učenja (eng. *learning pathway*)

Put učenja pravac je koji pojedinac odabire, a koji mu omogućava da postupno gradi znanje i stječe željene kompetencije. Put učenja može biti usmjeravan vodstvom i pravilima visokog učilišta (uključujući priznavanje prethodnog učenja i iskustva), a različiti putevi učenja mogu voditi do dodjeljivanja iste kvalifikacije. U suštini se konceptom puta učenja stavlja naglasak na studentov izbor pri postizanju željenih obrazovnih ciljeva.

R

Radno opterećenje (eng. *workload*)

Procjena vremena koje je pojedincu potrebno za obavljanje svih aktivnosti vezanih uz učenje, poput predavanja, seminara, projekata, vježbi, stručne prakse i samostalnog učenja, koje su potrebne za stjecanje definiranih ishoda učenja u formalnom okruženju za učenje. Veza između punoga radnog opterećenja povezanoga s jednom akademskom godinom i 60 bodova ECTS-a često je formalizirana nacionalnim zakonskim odredbama. U većini slučajeva radno opterećenje iznosi između 1500 i 1800 sati po akademskoj godini, što znači da jednom bodu odgovara od 25 do 30 sati rada. Važno je primijetiti da je ovdje riječ o prosječnom radnom opterećenju i da se stvarno vrijeme potrebno za stjecanje ishoda učenja razlikuje ovisno o studentu.

Razina (eng. *cycle*)

Jedan od ciljeva postavljenih Bolonjskom deklaracijom iz 1999. bio je „usvajanje sustava temeljenoga na dvjema glavnim razinama, preddiplomskoj i diplomskoj”. U bolonjsku strukturu 2003. godine uključeni su i doktorski studiji kao treća razina.

U skladu s tim, EHEA je definirala hijerarhiju triju razina u visokom obrazovanju (prva, druga i treća razina). Sve visokoobrazovne kvalifikacije u Europskom prostoru visokog obrazovanja smještaju na neku od tih triju razina.

S

Sastavnica studijskog programa

(eng. *educational component*)

Samostalno i formalno strukturirano iskustvo učenja (poput kolegija, modula ili stručne prakse).

Stručna praksa (eng. *work placement*)

Planirano razdoblje stjecanja iskustva izvan visokog učilišta (primjerice na radnom mjestu) kojemu je cilj pomoći studentima da u okviru programa koje polaze razviju određene vještine, znanja i razumijevanje.

Student (eng. *student*)

Polaznik upisan u formalan studijski program visokog učilišta. Molimo, imajte na umu: pitanje hoće li se u ovom Vodiču govoriti o „studentima” (eng. *students*) ili „polaznicima” (eng. *learners*) temeljito je raspravljeno u okviru radne skupine i s donicima. Zbog općenitog pomaka u smjeru veće fleksibilnosti učenja zaključeno je da je u većini konteksta primjereniji pojam „polaznik”. Ipak, s obzirom na to da je većina sustava visokog obrazovanja još uvijek organizirana oko formalnih programa namijenjenih jasno definiranim student-skom tijelu, pojmom „student” obuhvaćeni su svi polaznici visokih učilišta (neovisno o tome jesu li redoviti ili izvanredni, uče li na daljinu, u učionici ili kroz rad, studiraju li zbog stjecanja kvalifikacije ili prate pojedinačne sastavnice studijskih programa).

Student u mobilnosti izvan programa razmjene (eng. *freemover*)

Student koji dio studija provodi u inozemstvu, ali izvan organiziranog programa mobilnosti studenata (kao što je Erasmus+). Student u mobilnosti izvan programa razmjene odabire inozemno visoko učilište i organizira svoju mobilnost na tom visokom učilištu.

Studijski program (eng. *degree programme*)

Skup obrazovnih sastavnica koje vode do dodjele kvalifikacije studentu nakon uspješnog ostvarivanja svih uvjeta.

T Tablica raspodjele ocjena (eng. *grade distribution table*)

Tablice raspodjele ocjena pokazuju kako se postojeća nacionalna ljestvica ili ljestvica visokog učilišta primjenjuje na određenome visokom učilištu – bilo u sustavima sa selekcijskim postupkom ili bez njega – i omogućavaju usporedbu sa statističkom raspodjelom ocjena u paralelnoj referentnoj skupini na drugome visokom učilištu. Prikazuju statističku raspodjelu pozitivnih ocjena (prolaz i iznad) dodijeljenih u svakom području studija na određenome visokom učilištu.

Trajni profesionalni razvoj (eng. *Continuing Professional Development – CPD*)

Kao aspekt cjeloživotnog učenja, ponekad nazivan i „trajnim profesionalnim obrazovanjem“, trajni profesionalni razvoj odnosi

se na vještine, znanje i iskustvo koje pojedinac formalno i informalno stječe kroz svoj posao i koje nadograđuje na svoje temeljne kvalifikacije i osposobljavanje. Sve se više u profesionalnim i strukovnim karijerama formalno traži nastavak učenja i razvijanja znanja, vještina i kompetentnosti tijekom karijere da bi osobe bile u tijeku s aktualnostima i da bi mogle raditi sigurno, legalno i učinkovito. Formalan trajni profesionalni razvoj koji je stručni uvjet vrednuje se i dokumentira. Poslodavci sve češće očekuju formalan i ovjeren zapis o trajnom profesionalnom razvoju pojedinca pa je on posljedično postao važnim dijelom kurikuluma.

U Učenje kroz rad (eng. *work-based learning*)

Učenje koje visoko učilište, njegova sastavnica ili drugi pružatelj obrazovnih usluga organizira na radnom mjestu, obično uz nadzor osobe zaposlene u istoj tvrtki i nastavnika (Škotsko vijeće za financiranje, 2015.).

Učenje usmjereno na studenta (eng. *Student Centered Learning*)

Pristup u učenju koji odlikuju inovativne metode poučavanja kojima je cilj unaprijediti učenje uz komunikaciju s nastavnicima i drugim studentima, pri kojemu su studenti shvaćeni ozbiljno, kao aktivni sudionici u vlastitom učenju, i kojim se potiče razvoj prenosivih vještina, poput vještina rješavanja problema te kritičkog i refleksivnog razmišljanja (ESU, 2010.).

Ugovor o učenju/stručnoj praksi (eng. *Learning Agreement*)

Formalan ugovor triju strana uključenih u mobilnost – studenta, matičnoga visokog učilišta i inozemnoga visokog učilišta ili organizacije/poslovne organizacije – kojim se olakšava organizacija i priznavanje mobilnosti koja omogućava provođenje razdoblja studija u inozemstvu. Ugovor potpisuju tri strane prije početka razdoblja mobilnosti, a njegova je namjena dati studentu potvrdu da će bodovi koje uspješno stekne tijekom razdoblja mobilnosti biti priznati.

Virtualna mobilnost (eng. *virtual mobility*)

Prekogranično e-učenje (tj. praćenje kolegija namijenjenih učenju na daljinu koje nudi inozemno visoko učilište). Virtualna mobilnost može biti korisna pri poticanju i nadopunjavanju fizičke mobilnosti. Može imati važnu ulogu u internacionalizacijskoj strategiji određenoga visokog učilišta (projekt „Mapiranje mobilnosti na sveučilištima” - eng. *Mapping University Mobility*, 2015.).

Vrednovanje (eng. *validation*)

Proces u kojemu ovlašteno tijelo potvrđuje da je pojedinac stekao ishode učenja u skladu s relevantnim standardom, a sastoji se od četiriju zasebnih faza:

1. **identificiranje** iskustava pojedinca kroz razgovor;
2. **dokumentiranje** da bi iskustva pojedinca postala vidljiva;
3. formalno **vrednovanje** tih iskustava;
4. **izdavanje potvrde** o rezultatima vrednovanja, što može voditi do djelomične ili cjelovite kvalifikacije (Preporuke Vijeća 2012/C 398/01).

Združena diploma (eng. *joint degree*)

Jedinstven dokument koji dodjeljuju visoka učilišta koja izvode združeni studij, na nacionalnoj razini prihvaćen kao priznata diploma združenog studija (EQAR, 2015.).

Združeni studij (eng. *joint programme*)

Kurikulum koji zajednički koordiniraju i nude različita visoka učilišta, a vodi dvostrukoj/višestrukoj ili združenoj diplomi (Ibid.).

Dodatak 2.

Primjeri: konverzija ocjena

Primjeri konverzije ocjena⁵:

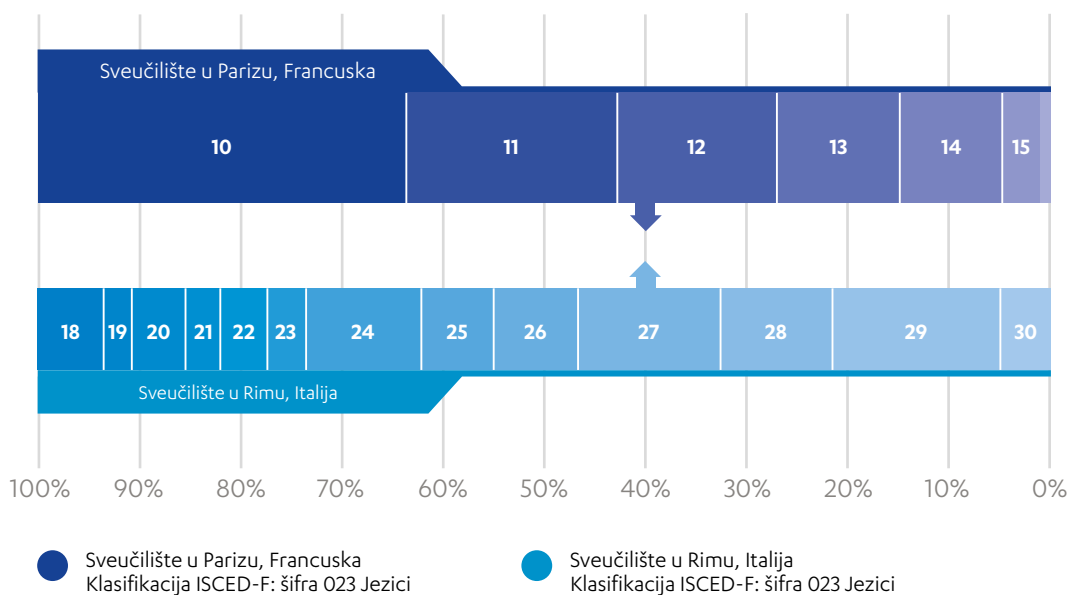
1. Konverzija ocjena na temelju dviju tablica raspodjele ocjena dviju referentnih skupina koje pripadaju različitim nacionalnim sustavima ocjenjivanja:

Referentna skupina A u Italiji (*prolazne ocjene u rasponu od 18 do 30 s pohvalom*)

Referentna skupina/područje studija: prema klasifikaciji ISCED – šifra 023 Jezici

Referentna skupina B u Francuskoj (*prolazne ocjene u rasponu od 10 do 20*)

Referentna skupina/područje studija: prema klasifikaciji ISCED – šifra 023 Jezici

U ovome se slučaju rasponi postotaka ocjena preklapaju. Visoko učilište trebalo je unaprijed odlučiti hoće li uzeti u obzir minimalnu, prosječnu ili maksimalnu usporedivu ocjenu unutar raspona koji se preklapaju. Dakle, da je Sveučilište u Rimu unaprijed odlučilo da će uzeti minimum ili prosjek, ocjena studenta bila bi 27, a da su odlučili upotrijebiti maksimum, ocjena studenta bila bi 28.

⁵ Za dodatne primjere molimo da posjetite mrežne stranice Vodiča za korisnike ECTS-a.

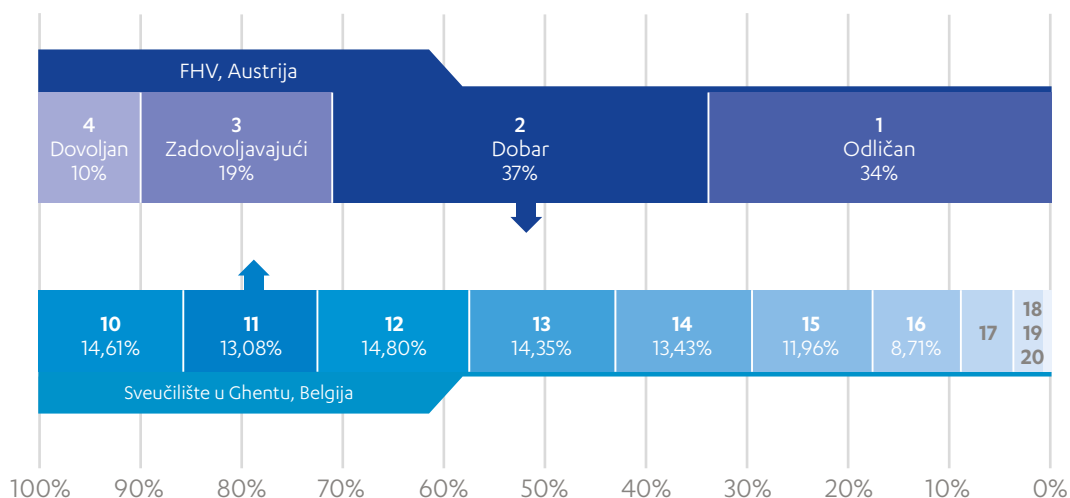
2. Konverzija ocjena na temelju dviju tablica raspodjele ocjena dviju referentnih skupina koje pripadaju različitim nacionalnim sustavima ocjenjivanja:

FHV⁶ u Austriji (prolazne ocjene u rasponu od 1 do 4)

Referentna skupina/područje studija: prema klasifikaciji ISCED – šifra 071 Inženjerstvo

Sveučilište u Ghentu u Belgiji (prolazne ocjene u rasponu od 10 do 20)

Referentna skupina/područje studija: prema klasifikaciji ISCED – šifra 071 Inženjerstvo

● FHV, Austrija
Klasifikacija ISCED-F: šifra 071 Inženjerstvo

● Sveučilište u Ghentu, Belgija
Klasifikacija ISCED-F: šifra 071 Inženjerstvo

17	5,15%	19	1,10%
18	2,55%	20	0,26%

U ovom primjeru ocjena 2 (dobar) dodijeljena na visokom učilištu u Austriji bila bi konvertirana u ocjenu 13 na visokom učilištu u Belgiji. Ocjena 11 visokog učilišta u Belgiji bila bi konvertirana u ocjenu 3 (zadovoljavajući) u Austriji. U ovom slučaju oba visoka učilišta odlučila su upotrijebiti prosjek unutar raspona postotaka koji se preklapaju.

⁶ Sveučilište primijenjenih znanosti Vorarlberg (njem. *Fachhochschule Vorarlberg* – FHV)

Dodatak 3.

Preporučena literatura

Preporučena literatura

Dokumenti povezani s Bolonjskim procesom

Okvir kvalifikacija za Europski prostor visokog obrazovanja (eng. *A Framework for Qualifications for the European Higher Education Area*). Veljača 2005. Bolonjska radna skupina za kvalifikacijske okvire (eng. *Bologna Working Group on Qualifications Frameworks*). Ministarstvo znanosti, tehnologije i inovacije. Kopenhagen.
http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/050218_QF_EHEA.pdf

Primjena ishoda učenja (eng. *Using Learning Outcomes*). 1. i 2. srpnja 2004. Konferencija o Bolonjskom procesu (eng. *Bologna Conference*). Edinburgh.
<http://www.ehea.info/article-details.aspx?ArticleId=119>

Bolonjski okvir i certificiranje (eng. *Bologna Framework and Certification*). 2008.
http://www.ehea.info/Uploads/QF/Bologna_Framework_and_Certification_revised_29_02_08.pdf

Priopćenje iz Berlina: Ostvarenje Europskog prostora visokog obrazovanja (eng. *Berlin Communiqué: Realising the European Higher Education Area*). 19. rujna 2003. Priopćenje s konferencije ministara visokog obrazovanja. Berlin.
http://www.ehea.info/Uploads/about/Berlin_Communique1.pdf

Priopćenje iz Bukurešta: Iskorištavanje naših potencijala – utvrđivanje Europskog prostora visokog obrazovanja (eng. *Making the Most of Our Potential – Consolidating the European Higher Education Area*). 26. – 27. travnja 2012. Priopćenje s konferencije ministara visokog obrazovanja. Bukurešt.
[http://www.ehea.info/Uploads/\(1\)/Bucharest%20Communique%202012\(1\).pdf](http://www.ehea.info/Uploads/(1)/Bucharest%20Communique%202012(1).pdf)

Europski standardi i smjernice za osiguravanje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja (eng. *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*).
<http://www.ehea.info/news-details.aspx?ArticleId=355>

Europski pristup osiguravanju kvalitete združenih studija (eng. *European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes*).
<https://eqar.eu/projects/joint-programmes.html>

Izvešće Radne skupine za strukturne reforme BFUG-u (eng. *Report by the Structural Reforms Working Group to the BFUG*). 8. prosinca 2014. Radna skupina za strukturne reforme (eng. *Structural Reforms Working Group*). Strasbourg, Bruxelles, Vatikan, Varšava.
http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/12_2014/154923.pdf

Službeni dokumenti Europske unije

Preporuka Vijeća (2012/C 398/01) od 20. prosinca 2012. o priznavanju neformalnog i informalnog učenja (eng. *Council Recommendation (2012/C 398/01) of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning*).

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:398:0001:0005:EN:PDF>

Priopćenje Europske komisije (COM 2001 678) od 21. studenoga 2001.: Ostvarenje jedinstvenog Europskog prostora cjeloživotnog učenja (eng. *Communication from the Commission (COM 2001 678) of 21 November 2001.: Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*).

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF>

Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća (2005/36/ EZ) od 7. rujna 2005. o priznavanju stručnih kvalifikacija (eng. *Directive of the European Parliament and the Council (2005/36/EC) of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications*).

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02005L0036-20140117&from=EN>

Preporuka Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o uspostavi Europskoga kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje (eng. *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning*).

[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008H0506\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008H0506(01)&from=EN)

Uredba Europskog parlamenta i Vijeća (EU br. 1288/2013) od 11. prosinca 2013. o uspostavi programa Erasmus+: programa Unije za obrazovanje, osposobljavanje, mlade i sport (eng. *Regulation of the European Parliament and of the Council (EU No 1288/2013) of 11 December 2013 on establishing Erasmus+: the Union programme for education, training, youth and sport*).

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0050:0073:EN:PDF> 85

Mrežne stranice i korisne poveznice

Mreža ENIC-NARIC (eng. *ENIC-NARIC Network*).
<http://www.enic-naric.net/>

Udruga europskih sveučilišta (eng. *European University Association – EUA*).
Radovi o masovnim otvorenim *online* tečajevima (MOOC-ovima).
http://www.eua.be/Libraries/Publication/MOOCs_Update_January_2014.sflb.ashx

Saznajte više o ECVET-u: pitanja i odgovori (eng. *Get to know ECVET better: Questions and Answers*). 2011. Bruxelles.
<http://www.ecvet-team.eu/en/system/files/documents/14/questionsanswers-about-ecvet-21/04/2010.pdf>

Glosar Škotskog vijeća za financiranje (eng. *Scottish Funding Council Glossary*).
<http://www.sfc.ac.uk/housekeeping/glossary/glossary.aspx>

Europski sustav bodova u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju (eng. *European Credit System for Vocational Education and Training – ECVET*).
http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/ecvet_en.htm

UNESCO. 2014. ISCED: Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (eng. *International Standard Classification of Education*).
<http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-standardclassification-of-education.aspx> 86

Stručna literatura

Bergan, S. 2007. Kvalifikacije – uvod u koncept (eng. *Qualifications – Introduction to a concept*). Serija Vijeća Europe o visokom obrazovanju, br. 6. <https://book.coe.int/eur/en/highereducation-and-research/3794-qualifications-introduction-to-a-conceptcouncil-of-europe-higher-education-series-no6.html>

Bergan, S.; Rauhvargers, A. (ur.) 2005. Standardi priznavanja: Lisabonska konvencija o priznavanju i popratni tekstovi (eng. *Standards for recognition: the Lisbon recognition convention and its subsidiary texts*). Serija Vijeća Europe o visokom obrazovanju, br. 3. http://www.coe.int/t/dg4/highereducation/resources/heseries_en.asp

Biggs, J. 2003. Usklađivanje poučavanja radi omogućavanja učenja. *Aligning teaching for constructing learning*. Higher Education Academy. <https://www.heacademy.ac.uk/aligning-teaching-constructing-learning>

Bingham. 1999. Vodič za razvoj ishoda učenja (eng. *Guide to Developing Learning Outcomes*).

Cedefop 2009. Europske smjernice za vrednovanje neformalnog i informalnog učenja (eng. *European Guidelines for Validating Non-formal and Informal Learning*). Luksemburg. http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4054_en.pdf

Cedefop 2011. Primjena ishoda učenja (eng. *Using learning outcomes*). Četvrta publikacija iz serije o Europskom kvalifikacijskom okviru. http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/Using_learning_outcomes.pdf

Colucci, E.; Davies, H.; Korhonen, J.; Gaebel, M. 2012. Mobilnost: zatvaranje jaza između politika i prakse (eng. *Mobility: Closing the gap between policy and practice*). Udruga europskih sveučilišta (eng. *European University Association*). Bruxelles. http://www.maunimo.be/images/Oslo/eua%20maunimo_web.pdf

Euridyce 2012. Priznavanje prethodnoga neformalnog i informalnog učenja u visokom obrazovanju (eng. *Recognition of Prior Non-Formal and Informal Learning in Higher Education*). <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/focus-on/152.pdf>

Ferencz, L.; Hauschildt, K.; Garam.(ur.) 2013. Dijelovi studija u kojima je predviđena mogućnost mobilnosti: od koncepta do prakse (eng. *Mobility Windows: From Concept to Practice*). Radovi o međunarodnoj suradnji u obrazovanju. LemmensMedienGmbH. Bonn. http://www.aca-secretariat.be/fileadmin/aca_docs/images/members/ACA_2013_Mobility_windows.pdf

Gosling, D.; Moon, J. 2002. Kako primijeniti ishode učenja i kriterije vrednovanja (eng. *How to use learning outcomes and assessment criteria*) (treće izdanje). SEEC. London.
[http://www.aec-music.eu/userfiles/File/goslingmoon-learningoutcomesassessmentcriteria\(2\).pdf](http://www.aec-music.eu/userfiles/File/goslingmoon-learningoutcomesassessmentcriteria(2).pdf) 87

Hunt, E. S.; Bergan, S. (ur.) 2010. Razvoj stavova prema priznavanju. Značajne razlike u dobu globalizacije. (eng. *Developing attitudes to recognition. Substantial differences in an age of globalisation*). Serija Vijeća Europe o visokom obrazovanju, br. 13. Izdavaštvo Vijeća Europe. Strasbourg.

Lockhoff, J.; Wegejis, B.; Durkin, K.; Wagenaar, R.; González, J.; Dalla Rosa, L.; Gobbi, M. 2011. Vodič za oblikovanje profila studijskih programa, uključujući kompetencije i ishode učenja na razini programa (eng. *A guide to formulating degree programme profiles. Including programme competences and programme learning outcomes*). Sveučilište u Deustu.
<http://core-project.eu/documents/Tuning%20G%20Formulating%20Degree%20PR4.pdf>

Moon, J. 2002. Priručnik za razvoj modula i programa (eng. *The Module and Programme Development Handbook*). Kogan Page Limited. London.
http://books.google.co.uk/books?id=1uKQAgAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Moon, J. 2004. Povezivanje razina, ishoda učenja i kriterija vrednovanja (eng. *Linking levels, learning outcomes and assessment criteria*). Edinburgh.
http://www.ehea.info/Uploads/Seminars/040701-02Linking_Levels_plus_ass_crit-Moon.pdf

Moon, J. 2004. Razmišljanja o ishodima učenja – uloge i primjena u visokom obrazovanju u Ujedinjenom Kraljevstvu (eng. *Some thoughts on learning outcomes – their roles and use in higher education in the UK*). Prezentacija s konferencije „Primjena ishoda učenja”. Edinburgh.
<http://www.ehea.info/Uploads/Seminars/04070102Moon.pdf>

Vlăsceanu L. et al. 2004. Osiguravanje kvalitete i akreditacija: pojmovnik temeljnih pojmova i definicija, radovi o visokom obrazovanju (eng. *Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions, Papers on Higher Education*). UNESCO-CEPES.
http://siteresources.worldbank.org/INTAFRREGTOPTEIA/Resources/UNESCO_Glossary_of_QA_and_Accreditation.pdf 88

✓ — Rezultati projekata

✓ — Projekt „Kompetencije u obrazovanju i priznavanju” (eng. *Competences in Education and Recognition project – CoRe*)
<http://www.core-project.eu/>

Priručnik o Europskom prostoru priznavanja – projekt „Europski prostor priznavanja” (eng. *EAR Manual – European Area of Recognition project*).
<http://www.eurorecognition.eu/emanual/>

Projekt „Alati za kvalitetu mobilnosti u okviru programa Erasmus” (eng. *EMQT Erasmus Mobility Quality tools*). Sufinanciran u okviru Programa za cjeloživotno učenje EU-a.
<https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/403903>

Projekt „Europski sustav konverzije ocjena” (eng. *European Grade Conversion System project – EGRACONS*). Sufinanciran u okviru Programa za cjeloživotno učenje EU-a.
<http://egracons.eu/>

Europski priručnik o priznavanju za visoka učilišta (eng. *European Recognition Manual for Higher Education Institutions*).
<http://eurorecognition.eu/Manual/EAR%20HEI.pdf>

Projekt „Združeni studiji od A do Z” (eng. *Joint Degrees from A to Z*). Sufinanciran u okviru programa EU-a Erasmus Mundus.
<http://www.nuffic.nl/en/expertise/jdaz>

Projekt „Mapiranje mobilnosti na sveučilištima” (eng. *Mapping University Mobility – MAUNIMO*).
<http://www.maunimo.eu/index.php/the-maunimo-project>

Portal o združenim programima Europskog konzorcija za akreditaciju u visokom obrazovanju (eng. *European Consortium for Accreditation in Higher Education – ECA*). Sufinanciran u okviru projekta EU-a Erasmus Mundus.
http://ecahe.eu/w/index.php/Portal:Joint_programmes

Vodič za izradu studijskih programa s integriranom međunarodnom mobilnošću (eng. *Practical Guide to designing degree programmes with integrated transnational mobility*). Projekt „Model jezgrovnih kurikulumata s integriranom međunarodnom mobilnošću” (eng. *Model for Core Curricula with Integrated Mobility Abroad – MOCCA*). Sufinanciran u okviru programa EU-a Socrates.

Učenje usmjereno na studenta kao alat za studente, nastavnike i visoka učilišta (eng. *Student – Centred Learning toolkit for students, staff and higher education institutions*). Projekt Europske studentske unije (eng. *European Students Union*). Sufinanciran u okviru Programa za cjeloživotno učenje EU-a. Bruxelles.
<http://www.esu-online.org/resources/6068/Student-Centred-Learning-Toolkit/>

Projekt *Tuning Academy*. <http://tuningacademy.org/>

Dodatak 4.

Primjeri: profili programa

Primjeri profila programa i oblikovanja ishoda učenja u okviru programa

Primjeri koji slijede pokazuju različite načine opisivanja profila programa i/ili pojedinačnih kolegija. To nisu apsolutni modeli koje je potrebno slijediti, već primjeri dobre prakse, temeljeni na preporukama iz Vodiča za korisnike ECTS-a.

Primjer 1.

Opis studijskog programa prve razine iz računalnog inženjerstva i ishodi učenja kolegija Fizika 1

Profil studijskog programa

Preddiplomski studijski program iz računalnog inženjerstva osmišljen je tako da studentu pruži dobru podlogu temeljenu na znanju iz različitih područja inženjerstva i stručnosti u računarstvu. Cilj je kolegija da polaznici razviju vještine koje su im potrebne za dizajniranje, instaliranje i održavanje računalnih sustava i računalnih mreža, softverskih aplikacija, industrijskih sustava automatizacije, informacijskih sustava za upravljanje te integriranih sustava za obradu i kontrolu. Osoba koja završi studijski program iz računalnog inženjerstva prvenstveno je inženjer, ali i dobar stručnjak za informacijske tehnologije.

Ključni ishodi učenja

Osobe koje završe studijski program prve razine iz računalnog inženjerstva moći će dizajnirati, instalirati i održavati računalne sustave i računalne mreže, softverske aplikacije, industrijske sustave automatizacije, informacijske sustave za upravljanje te integrirane sustave za obradu i kontrolu.

Profil(i) zanimanja osoba s diplomom

Osobe s ovom diplomom kvalificirane su za rad u tvrtkama koje se bave informacijskom tehnologijom specijaliziranim za proizvodnju računalnog hardvera i softvera, u industrijama s industrijskom automatizacijom, kao i u svim vrstama poslovnih organizacija koje upotrebljavaju informacijske sustave i računalne mreže pri unutarnjim proizvodnim i upravljačkim procesima. Mogu raditi kao slobodni suradnici na razvoju digitalnih sustava upravljanja. Također, program će studentima pružiti temelj za akademsko napredovanje u području računalnog inženjerstva i automatizacije.

Fizika 1

Ishodi učenja

Student koji uspješno završi kolegij moći će savladati temeljne koncepte fizike u području Newtonove mehanike i klasičnog elektromagnetizma. Moći će pokazati solidno znanje o zakonima sačuvanja i Maxwellovim jednažbama, čija će mu primjena omogućiti rješavanje temeljnih problema dinamike mehaničkih sustava i konfiguracije polja pri problemima elektromagnetizma.

Metode i kriteriji vrednovanja

Metode vrednovanja

- završni pismeni ispit
- završni usmeni ispit

Pismeni ispit smatra se uvjetom za pristup završnomu usmenom ispitu. Potrebno je postići rezultat od 15 od maksimalnih 30 bodova da bi pismeni dio ispita bio položen. Nakon što je uvjet zadovoljen, udio rezultata usmenog ispita u konačnom rezultatu jest 70%.

Kriteriji vrednovanja

Vrednovat će se pokazana sposobnost studenta da razumije glavne sadržaje kolegija te da ih prilagodi konkretnim slučajevima radi rješavanja problema. Pri pismenom ispitu (tri sata, dva problema) student mora pokazati svoju sposobnost primjene temeljnih koncepata da bi pronašao točan odgovor na uobičajen niz od triju pitanja po problemu. Tijekom usmenog ispita (polu sata) student mora pokazati sposobnost praktične primjene i dokazivanja, uz kritičko promišljanje, najvažnijih zakona fizike raspravljanih u okviru kolegija.

Opis studijskog programa prve razine iz povijesti i ishodi učenja kolegija Novovjekovna povijest

Profil studijskog programa

Cilj je studijskog programa iz povijesti pripremiti studenta za provedbu historiografskih istraživanja, na temelju solidnog znanja o velikim povijesnim temama i raspravama te usvojenih metodologija obrade i interpretiranja izvora, kao i za upotrebu jasnoga i strogog jezika primjerenoga historiografskom diskursu. Iskustvo učenja organizirano je u obliku ciklusa predavanja, seminara, radionica i rada u laboratoriju. Uz te aktivnosti studenti mogu sudjelovati na konferencijama, radionicama i sastancima kako bi došli u dodir sa znanstvenim raspravama na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Studijski program ima četiri usmjerenja: Antička povijest, Srednjovjekovna povijest, Novovjekovna povijest i Suvremena povijest.

Ključni ishodi učenja

Osobe koje završe studijski program prve razine iz povijesti moći će pokazati kritičko razumijevanje odnosa između sadašnjosti i prošlosti, znanje o primjeni i sposobnost primjene osnovnih tehnika historiografskog istraživanja, sposobnost prepoznavanja znanstvene literature, bibliografije i izvora relevantnih za rješavanje historiografskog problema, sposobnost komuniciranja o rezultatima istraživanja na različite načine usklađene s ciljanom publikom, znanje o primjeni i sposobnost primjene glavnih alata drugih društvenih i humanističkih znanosti, kao i povijesti, solidno znanje o općoj povijesti čovječanstva, specijalizirano znanje o jednom širokom povijesnom razdoblju (antička, srednjovjekovna, novovjekovna, suvremena povijest), sposobnost komuniciranja na barem jednom jeziku Europske unije uz talijanski, osnovne računalne kompetencije za razmjenu informacija, pronalaženje i tumačenje historiografskih tekstova i podataka.

Profil(i) zanimanja osoba s diplomom

Osobe s diplomom prve razine (tal. *laurea*) iz povijesti moći će provoditi razne aktivnosti za javne i privatne organizacije, s odgovornostima koje se odnose na koordiniranje i provedbu historiografskih istraživanja, na očuvanje i valorizaciju kulturne baštine, što se posebice odnosi na arhive, knjižnice i materijalnu kulturu, na izdavaštvo i novinarstvo, i to u različitim kontekstima u kojima su povijesna kultura i njezina popularizacija korisne, uključujući javnu upravu i međunarodne kulturne odnose. Mogu upisati programe za obrazovanje učitelja/nastavnika u područjima povijesti i književnosti, konkurirati za radna mjesta u javnom sektoru povezana s poučavanjem, upravljanjem arhivima, knjižnicama i muzejima, informacijsko-dokumentacijskim službama u području zakonodavstva te diplomacijom.

Novovjekovna povijest

Ishodi učenja

Student koji uspješno završi kolegij moći će pokazati solidno znanje o glavnim procesima i događajima u europskoj i svjetskoj povijesti od doba velikih geografskih otkrića do Napoleonovog doba.

Nadalje, moći će pokazati suvremeno i precizno znanje o Španjolskom carstvu u mediteranskome i atlantskom kontekstu i s time povezanim historiografskim problemima te će moći čitati i analizirati tekstove i dokumente iz tog razdoblja.

Metode i kriteriji vrednovanja

Metode vrednovanja

- završni usmeni ispit
- kolokviji

Studenti koji polaze predavanja i sudjeluju u raspravama i analizama dokumenata mogu izlaziti na kolokvije koji se obično sastoje od pismenih odgovora u esejskom obliku na pitanja povezana sa sadržajem kolegija, koji će biti vrednovani i uzeti u obzir pri završnom usmenom ispitivanju. Oni koji nisu u mogućnosti izaći vrednuju se samo završnim usmenim ispitivanjem.

Kriteriji vrednovanja

O vremenu i obliku kolokvija raspravlja se sa studentima tijekom predavanja. Cilj je završnoga usmenog ispita utvrđivanje sposobnosti studenta da pokaže znanje o sadržaju kolegija i raspravlja o odabranim temama kritički i opširno.

Opis studijskog programa prve razine iz poslovne administracije

Naziv programa

Poslovna administracija

Razina programa

preddiplomski stručni studij

Kvalifikacija koja se stječe

menadžer poduzetništva

Razina kvalifikacije

Uspješnim završetkom programa stječe se diploma stručnog prvostupnika i kvalifikacija menadžera poduzetništva, koja odgovara petoj razini stručnih kvalifikacija i šestoj razini Latvijskoga kvalifikacijskog okvira (LQF-a) i Europskoga kvalifikacijskog okvira (EQF-a).

Posebni uvjeti za pristup

Upis u studijski program organiziran je u skladu s pravilima o upisu visokog učilišta, koja unaprijed odobrava Senat za svaku akademsku godinu.

Posebna pravila za priznavanje prethodnog učenja

Što se tiče priznavanja neformalnoga i informalnog učenja, postoji pravni okvir za poticanje i provedbu cjeloživotnog učenja. Kabinet ministara 10. siječnja 2012. godine izdao je Pravilnik o priznavanju ishoda učenja stečenih prethodnim učenjem ili profesionalnim iskustvom, broj 36. Dokumente je razvilo visoko učilište i odobrio Senat. Da bi se olakšalo cjeloživotno učenje, osmišljene su aktivnosti cjeloživotnog učenja. Programi sadrže ishode učenja, čime se osigurava transparentnost i usporedivost. Na cjeloživotno učenje primjenjuje se ECTS. Opća pravila priznavanja neformalnoga i informalnog učenja objašnjena su u Pravilniku o priznavanju prethodnog učenja koji je Senat odobrio 2012. godine. U dokumentu su objašnjeni proces, kriteriji i priznavanje.

Uvjeti i pravila stjecanja kvalifikacije

Da bi stekao diplomu i kvalifikaciju stručnog prvostupnika, student mora ispuniti sljedeće uvjete programa:

- steći opće i specifične ishode učenja kolegija
- steći ishode učenja izbornih kolegija
- obaviti stručnu praksu u tvrtki
- pripremiti i obraniti završni rad.

Profil programa

Program studentima pruža znanje, vještine i sposobnosti potrebne da bi postali stručni menadžeri u promjenjivim socioekonomskim uvjetima. Studenti uče primijeniti svoje znanje upravljajući procesima, rješavajući probleme i donoseći odluke. Stečena kvalifikacija potvrđuje da su osobe s diplomom sposobne odrediti i oblikovati načela poslovanja poslovnih organizacija, planirati i upravljati radom u skladu s poslovnim ciljevima i raditi s ljudima te spremne na prilagodbu u upravljačkim okolinama koje se brzo mijenjaju. To je u skladu s petom razinom stručnih kvalifikacija, stručnim standardom Menadžer poduzetništva, te odgovara šestoj razini Latvijskoga kvalifikacijskog okvira (LQF-a) i Europskoga kvalifikacijskog okvira (EQF-a). Studenti stječu 240 bodova ECTS-a (160 latvijskih bodova) u međunarodnom okruženju. Mogu studirati u okviru programa razmjene Erasmus+, a imaju i mogućnost polaziti kolegije koje drži nastavno osoblje s partnerskih visokih učilišta. Organizacija i upravljanje pripravnštvom dio je programa.

Ključni ishodi učenja

U okviru programa studenti će steći sposobnost razumijevanja obrazaca ekonomskog razvoja i procesa nacionalne ekonomije. Naučit će ih objasniti, sudjelovati u sadržajnim raspravama i odlučivati u skladu s promjenjivim okolnostima.

Moći će primijeniti stečeno znanje iz menadžmenta poduzetništva u skladu s operativnim i strateškim ciljevima. Naučit će pratiti proces provedbe te donositi odluke i raditi prilagodbe radi unapređenja operativnih i strateških aktivnosti.

Studenti trebaju biti sposobni provoditi stručne aktivnosti, formulirati i analizirati informacije i probleme te nalaziti rješenja u svojoj struci primjenjujući znanstveni pristup.

Nadalje, razumjet će kako postupati etično i preuzimati odgovornost za učinak svoga profesionalnog ponašanja na okolinu i društvo.

Također, studenti će bez nelagode preuzimati odgovornost u okviru tima, raspoređujući i koordinirajući zadatke. To uključuje učinkovito planiranje i organizaciju rada tima, uz suočavanje s konfliktnim situacijama.

Profili zanimanja osoba s diplomom

Osobe s diplomom rade u tvrtkama i ustanovama, i javnima i privatnima, u malim i srednjim tvrtkama kao menadžeri ili voditelji odjela.

Pristup daljnjem studiranju

Osobe koje završe studijski program za stjecanje kvalifikacije stručnog prvostupnika kvalificirane su za nastavak studiranja na diplomskoj razini.

Ponašanje potrošača na globalnom tržištu

Ishodi učenja

- Student može objasniti i primijeniti ključne pojmove, definicije i koncepte povezane s ponašanjem potrošača.
- Student može analizirati trendove u ponašanju potrošača i primijeniti ih na određeno potrošačko tržište.
- Student može opisati faktore koji utječu na odluku potrošača o kupnji proizvoda.
- Student može procijeniti učinkovitost različitih promotivnih aktivnosti, kao i njihov utjecaj na ponašanje potrošača.

Opis studijskog programa druge razine iz napredne spektroskopije u kemiji i ishoda učenja kolegija Spektroskopija masa

Profil studijskog programa

Program diplomskog studija priprema studente da postanu stručnjaci i da razviju međunarodne vještine koje ih pripremaju za doktorske studije i/ili profesionalnu karijeru u industriji, u kemijskoj analizi i karakterizaciji strukture materijala. Plan mobilnosti omogućuje da, uz visoku specijalizaciju i pristup najsuvremenijim tehnologijama, studenti prate zajednički jezgrovni kurikulum (eng. *core curriculum*) studija na različitim visokim učilištima diljem Europe.

Ključni ishodi učenja

Studenti će steći osnovna znanja i vještine vezane uz:

- kemijsku analizu
- strukturnu karakterizaciju
- oslikavanje i molekularno modeliranje
- karakteriziranje brzih reakcija
- kontrolu kvalitete
- materijale.

Studenti će steći povezana znanja i vještine vezane uz:

- provedbu istraživačkih projekata
- donošenje odluka pri upravljanju procesima
- strane jezike (predstavljajući znanstvene projekte na engleskom jeziku, usmeno i pismeno)
- provedbu projekata u međunarodnim i međukulturalnim kontekstima
- geografsku mobilnost.

Naziv programa: Napredna spektroskopija u kemiji

Naziv kolegija: Spektroskopija masa (prof. N. N.)

Šifra kolegija: ASC 01 – II semestar I.

Bodovi ECTS-a: 5 bodova

Preduvjeti: kvalifikacija prvostupnika kemije ili ekvivalent

Opis kolegija

Kolegij pokriva vidove spektrometrije molekularne mase, uključujući novosti u razvoju izrade instrumenata, razvoju tehnika i razumijevanju procesa u spektrometriji masa. Predstavljaju se dostupne metode uvođenja analitičkih uzoraka te se razmatraju prednosti i nedostaci tih metoda. Raspravlja se o različitim vrstama analizatora mase, principima njihova rada i učinkovitosti. Opisuju se suvremeni softverski alati za analizu temeljenu na podacima i *online* tehnike. Predstavljaju se primjeri primjene tehnika spektrometrije masa u različitim granama kemije.

Ciljevi

Ciljevi su ovoga kolegija:

- Nadograditi i proširiti teorijske i instrumentalne koncepte i pojmove uvedene na preddiplomskom studiju.
- Razviti kompetenciju i sigurnost studenata u spektrometriji masa.
- Istaknuti moderna dostignuća u izradi i primjeni instrumenata i tehnika povezanih sa spektrometrijom masa.
- Utvrditi odgovarajuće instrumente za određenu primjenu.

Ishodi učenja

Po završetku ovoga kolegija student treba biti sposoban:

- Raspravljati na sveobuhvatan način o dostupnim metodama uvođenja uzoraka u spektrometar masa.
- Identificirati metode ionizacije te njihove prednosti i nedostatke.
- Kritički razmotriti dostupne vrste analizatora mase.
- Raspravljati o upotrebi softvera pri dobivanju i analiziranju podataka o spektru masa.
- Identificirati odgovarajuće instrumente za određenu primjenu te opisati opseg i ograničenja dobivenih podataka.
- Interpretirati podatke o spektru masa i predstaviti izvedene zaključke u pisanom i usmenom obliku.
- Objasniti nestručnjacima kako spektrometrija masa može pružiti vrijedne informacije u različitim područjima kemije i povezanim disciplinama.

Aktivnosti vezane uz poučavanje i učenje

predavanja i kolokviji: 40 sati

samostalno učenje: 90 sati

ukupan rad studenta: 130 sati

Kriteriji vrednovanja

Ispit po završetku razdoblja poučavanja: pismeni ili usmeni (s udjelom u ocjeni od 100%).

Literatura

Spektrometrija masa – načela i primjene, E. de Hoffmann i V. Stroobant, Wiley, Chichester, 2001.

Dodatak 5.

Primjeri: ishodi učenja

Razrađen primjer ishoda učenja

Primjer

Razrada ishoda učenja studijskog programa druge razine iz marketinške analize

Skup ishoda učenja 1: Kompetencije marketinške analize

- IU 1.1.** Razviti složene modele marketinškog odlučivanja na temelju teorija upravljanja odnosima s potrošačima.
- IU 1.2.** Integrirati sustave marketinškog odlučivanja u okruženje stvarne tvrtke.
- IU 1.3.** Samostalno i kritički analizirati pitanja relevantna za posao uz primjenu dubinske analize podataka i informatike.
- IU 1.4.** Kreativno primijeniti najnovije tehnike dubinske analize podataka pri rješavanju pitanja relevantnih za posao.
- IU 1.5.** Kreativno primijeniti najnovije napredne metode istraživanja tržišta pri rješavanju pitanja relevantnih za posao.

Skup ishoda učenja 2: Istraživačke kompetencije

- IU 2.1.** Odabrati i procijeniti tehnike dubinske analize podataka i statističke tehnike radi optimalnog postavljanja složenih marketinških problema.
- IU 2.2.** Preoblikovati složene marketinške probleme u istraživačko pitanje.
- IU 2.3.** Riješiti složene marketinške probleme uz proučavanje literature u međunarodnim recenziranim časopisima.
- IU 2.4.** Potvrditi rezultate vlastitog istraživanja znanstvenom literaturom iz područja marketinga.
- IU 2.5.** Urediti strukturu složenih podataka.

Skup ishoda učenja 3: Inteliktualne kompetencije

- IU 3.1.** Vladati različitim programskim jezicima i programskim alatima kao sredstvima za oblikovanje složenih modela marketinškog odlučivanja.
- IU 3.2.** Kontinuirano unapređivati vlastite metodološke kompetencije na interaktivan način.
- IU 3.3.** Samostalno donijeti ispravne zaključke o složenim marketinškim problemima.
- IU 3.4.** Integrirati oprečne stavove različitih dionika u jedno marketinško rješenje.

Skup ishoda učenja 4: Kompetencije suradnje i komunikacije

- IU 4.1.** Znanstveno točno izvijestiti o relevantnim rezultatima vlastitoga marketinškog istraživanja.
- IU 4.2.** Provesti stvaran poslovni projekt u okviru međunarodnoga i interdisciplinarnog tima sastavljenoga od članova s različitim razinama iskustva.
- IU 4.3.** Sastaviti stručno napisano izvješće o složenim marketinškim pitanjima i njihovim rješenjima.
- IU 4.4.** Dati stručno usmeno izvješće o složenim marketinškim problemima i njihovim rješenjima.
- IU 4.5.** Prenijeti marketinška rješenja stručnjacima i laicima na engleskom jeziku.
- IU 4.6.** Dati značajan osobni doprinos stvarnomu poslovnom projektu.

Skup ishoda učenja 5: Društvene kompetencije

- IU 5.1.** Primijeniti nova dostignuća u prikupljanju podataka.
- IU 5.2.** Prilagoditi modele odlučivanja ograničenjima i poslovnim ciljevima.

Više informacija o Europskoj uniji dostupno je putem Interneta (<http://europa.eu>).

Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije, 2015.

ISBN 978-92-79-54214-5

doi: 10.2766/059087

© Europska unija, 2015.

Umnožavanje je dopušteno uz uvjet navođenja izvora.

***Europa direktno služba je koja Vam pomaže da dođete do odgovora
na svoja pitanja o Europskoj uniji.***

Besplatan telefonski broj(*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Informacije su besplatne, kao i većina poziva (iako pojedini operateri, telefonske govornice ili hoteli mogu naplaćivati poziv).

KAKO DO PUBLIKACIJA EUROPSKE UNIJE

Besplatne publikacije:

- jedan primjerak:
putem Knjižare EU-a (<http://bookshop.europa.eu>);
- više od jednog primjerka ili plakati/mape:
od predstavništava Europske unije (http://ec.europa.eu/represent_en.htm);
od delegacija u zemljama izvan Europske unije (http://eeas.europa.eu/delegations/index_en.htm);
kontaktirajući službu Europa direktno (http://europa.eu/europedirect/index_en.htm) ili
pozivom na broj 00 800 6 7 8 9 10 11 (besplatan telefonski broj u cijeloj Europskoj uniji) (*)

(*) Informacije su besplatne, kao i većina poziva (iako pojedini operateri, telefonske govornice ili hoteli mogu naplaćivati poziv).

Publikacije koje se plaćaju:

- putem Knjižare EU-a (<http://bookshop.europa.eu>).

Erasmus+

Saznajte više na:

[ec.europa.eu/education/tools/
ects_en.htm](https://ec.europa.eu/education/tools/ects_en.htm)

Publications Office

ISBN 978-92-79-54214-5